

Araştırma Makalesi / Research Article

**TÜRKİYE'DE 1945 - 1960 YILLARI ARASINDA
KENTSEL POLİTİKANIN TOPLUMSAL YAPIYA ETKİSİ
VE YERELDE İKTİDAR İLİŞKİLERİ***

Tolgahan AYDINER**

Öz

Bu çalışma, Türkiye'nin 1945 - 1960 yılları arasındaki kent politikaları ve yerel ölçekteki iktidar ilişkilerini, toplumsal yapıya da olan etkileriyle tartışmaya açmaktadır. Söz konusu yıllar, kentleşme politikası, kent planlaması, kent sosyolojisi, yerel yönetimler/yerel siyaset gibi kent çalışmalarıyla ilişkili birçok farklı alanın ve disiplinin vurgularında ön plana çıkmaktadır. Kent mekânını etkileyen birçok dönüşüm ve Cumhuriyet'in ussal/akılcı kentleşme idealinden keskin biçimde kopuş bu yıllarda ortaya çıkmıştır. Uzun yıllar kentleşme süreçlerinin temel belirleyicisi olacak gecekonduyu odağına olan politikalar ve ulusal siyasetin önemli bir parçası haline gelen köylüler ve gecekondulular, yerel siyaseti de ciddi ölçüde etkilemiştir. Çalışmanın temel amacı, kentsel politika ve yerel ölçekteki iktidar ilişkilerinin karmaşık ve gerilimli bir ilişkiye sahip olduğunu ve toplumsal yapının bu gerilimlerden/çelişkilerden bir hayli etkilendiğini göstermektir.

Çalışma iki temel bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, kentsel planlama deneyimi, Ankara'dan İstanbul'a planlama mantığının dönüşümü, gecekondu ve apartman özelinde beliren konut politikası ve kentsel hareketliliğin irdelendiği ulaşım politikası bağlamında tartışılmıştır. İkinci bölümde, yerel toplumsal yapı ve iktidar ilişkileri, kentsel siyaset, yerel yönetimler ve yerel seçimler bağlamında analiz edilmiştir. Söz konusu yıllar, Ankara - İstanbul, apartman - gecekondu, demiryolu - karayolu, ussal/akılcı planlama - küçük ölçekli çıkarlarla dönüşen planlama gibi kentleşme politikalarını derinden etkileyen zıtlıklar barındırmış; bu zıtlıklar ve karşıtlıklar, ulusal siyasetin de etkisiyle yerel siyaset ölçeğinde de iktidar ilişkilerini derinden etkilemiştir. Nitel bir yöntemle, söz konusu yılları ele alan kitap, kitap bölümleri ve makaleler çalışmanın temel veri kaynağını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çok Partili Hayat, Kentsel Politika, Yerel Siyaset, Gecekondu, Köylü.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, (taydiner@pau.edu.tr), (Orcid: 0000-0002-8575-1270).

THE EFFECT OF URBAN POLICY ON SOCIAL STRUCTURE AND LOCAL POWER RELATIONS IN TURKEY BETWEEN 1945 AND 1960

Abstract

This study discusses Turkey's urban policy making and local power relations with their effects on the social structure between 1945 and 1960. These years are of interest to many different fields and disciplines such as urbanization policy, urban planning, urban sociology, local governments and local politics related with urban studies. Many transformations that would affect urban policy and urban politics and a sharp break from the Republic's ideal of rational urbanization sprouted in these years. The sharp break with the Republic's ideal of constituting rational urban policy also coincides with these years. Policies focusing on squatter settlements, which will be the main determinant of urbanization processes for many years, and villagers and squatters, who have become an important part of national politics, have also seriously affected local politics. The main purpose of the study is to show that urban politics and local power relations have a complex and tense relationship and that the social structure is greatly affected by these tensions/contradictions.

The study consists of two main parts. In the first part, the urban planning experience is discussed in the context of the transformation of the modern planning from Ankara to Istanbul, the housing policy that emerged in the context of gecekondu and apartment buildings, and the transportation policy that examines urban mobility. In the second part, local social structure and power relations are analyzed in the context of urban politics, local governments and local elections. As it is emphasized in the study, these years contained contradictions that deeply affected urbanization policies such as Ankara - Istanbul, apartment - urban slums, railway - highway, rational planning - planning transformed by small-scale interests; under the influence of national politics, these contrasts and contradictions have deeply affected power relations on the local political scale. Using a qualitative method, books, book chapters and articles covering the years in question constitute the main data source of the study.

Keywords: *Multi-party Rule, Kentsel Politika, Local Politics, Squatter Settlement, Villager.*

Giriş

Bu çalışma, Türkiye’nin 1945-1960 yılları arasındaki kent politikalarının ve yerel ölçekteki iktidar ilişkilerinin mevcut durumunu -dönemin toplumsal yapısına ve ilişkilerine de vurguyla- tartışmaya açmaktadır. Kentleşme politikası¹, kent planlaması,² konut politikası,³ kent sosyolojisi,⁴ yerel yönetimler⁵ alanındaki çalışmalar söz konusu yıllara ayrı bir önem atfetmektedir. Çok partili hayata geçişin ve Demokrat Parti (DP) döneminin siyasal ikliminin ve yeni liberal ekonomik yapısının kentleşme süreçlerini etkilediği⁶ ve yerel siyaset açısından önemli sonuçlar ortaya çıkardığı⁷ da literatürün önemli vurguları arasında yer almaktadır. Bu tespite ek olarak, kentleşme süreçlerinin yeni başlaması, kentsel sorunların devlet nezdinde de göz ardı edilemeyecek boyutlara gelmesi ve

- 1 Bkz. Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, 2006. Tarık Şengül, *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2009. Erbatır Çavuşoğlu, *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.
- 2 Bkz. Mete Tapan, “İstanbul’un Kentsel Planlamasının Tarihsel Gelişimi ve Planlama Eylemleri”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss.75-88. İlhan Tekeli, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998a, ss. 1 - 24. İlhan, Tekeli, “Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye’de Kent Planlaması”, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998b, ss. 136 - 152. İlhan, Tekeli, “II. Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye’nin Kent Planlaması Pratiğindeki Gelişmeler”, *Türkiye’nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazuları Toplu Eserler 15*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, ss.148-167.
- 3 Bkz. Aykut Namık Çoban, “Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.67, S.3, 2012, ss.75-108.
- 4 Hatice Kurtuluş, “Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye’nin Kentleşme Deneyimi”, *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*, Ed. Örgen Uğurlu vd., Örgün Yayınevi, İstanbul, 2010, ss.177-225.
- 5 Bkz. Kemal Görmez, *Yerel Demokrasi ve Türkiye: Yerel Yönetim ve Belediyeler*, Vadi Yayınları, İstanbul, 1997. İlhan Tekeli, *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü 1923 - 1990*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009. Birgül Ayman Güler, *Yerel Yönetimler Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım*, İmge Kitabevi, Ankara, 2013. Tarkan Oktay, “1920-2020 Döneminde Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi”, *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.2, 2022, ss.171-223.
- 6 Bkz. Nazlı Yücel Batmaz ve Çiğdem Erdem, “Türkiye’de 1950-1960 Döneminde Kentleşme Sürecini Siyasi İktidarın Yapısı ve Uygulamaları Açısından Yorumlamak”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, C.12, S.47, 2016, ss.201-213. Gencay Serter, “1923-1960 Arası Süreçte Türkiye’de Cumhuriyet - Muhafazakârlık Geriliminin Mekânsal Yüzü”, *SIYASAL: Journal of Political Sciences*, C.29, S.1, 2020, ss.113-141.
- 7 Hikmet Çolak, *Demokrat Parti Dönemi’nde Yerel Seçimler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2013. Esmâ Torun Çelik, “Çok Partili Hayatın İlk Yıllarında Kocaeli’nde Siyasal Hayat (1945-1960)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 63, 2018, ss. 301-342. Bilal Nergiz, “1945-1960 Arası Yerel Seçimlerde Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da CHP-DP Mücadelesi”, *Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, C.3, S.2, ss.104-123. Ensar Yılmaz, “Demokrat Parti ve Yerel Seçimler”, *Turan-Sam*, C.11, S.43, 2019, ss.324-329. Osman Sert, “Yerel Siyaset Açısından Ankara’da Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)”, *Strategic Public Management Journal*, C.6, S.12, 2020, ss.86-133. Şerif Demir, “Van’da Siyasi Hayat, 1945-1960”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van Özel Sayısı, 2021, ss.133-160.

ulusal siyasetin de etkisiyle yerel siyasal alanda iktidar ilişkilerinin yeniden ölçeklenmesi, kentleşme süreçlerine dair önemli sonuçlar yaratmıştır.⁸ Diğer bir ifadeyle, tek parti döneminde taleplerine karşılık bulmakta zorlanan toplumsal gruplar, çok partili hayata geçişle birlikte siyasal alana eklenmiş ve bu gruplar kentleşme süreçlerini de önemli ölçüde belirlemişlerdir.⁹ Dolayısıyla, Türkiye'nin kentleşme süreçlerinin en temel kırılmalarını, 1950 yılı sonrası hızlı ve düzensiz göçlerin neden olduğu aksaklıklara dayandırmanın ötesinde, kent politikasını etkileyen siyasal, toplumsal ve ekonomik süreçlerin hem kendi içlerinde hem de birbirleri aralarındaki karmaşık ve çelişkili ilişkileriyle okumak gerekmektedir.¹⁰

İlk olarak, Türkiye'nin kadim kentleşme sorunlarından biri olan gecekonduunun ilk ivmelenmesi bu dönemde görülür.¹¹ Konut politikası tartışmalarında geniş bir yer tutan gecekondu sorunu 2000'li yılların başına kadar devam etmiş ve AK Parti iktidarı sonrası ortaya çıkan kentsel dönüşüm uygulamaları, kentsel politika ve kentsel siyaset açısından ciddi sonuçlar yaratmıştır.¹² Gecekondu kentsel dönüşüm uygulamalarıyla toplu konut yerleşim yerlerine geçişi sağlayan konut politikaları, toplumsal yapının yeniden inşasına da etki etmektedir.¹³ İkinci olarak, Yıldırımaz'ın ifadesiyle¹⁴ DP'li yıllar, "köylüleri siyasetin aktif bir parçası/öznesi/unsuru" kılmıştır. Özellikle 1950'li yıllarda İstanbul başta olmak üzere büyük kentlerde, kente yeni göç eden köylü nüfusun siyasal ve ekonomik talepleri, *akrabalık ve hemşerilik ilişkilerini*,¹⁵ kentsel siyaset deneyiminin önemli araçlarından biri haline getirmiş¹⁶ ve Türkiye'nin ilerleyen süreçte yerel siyaset deneyimini de etkileyecek olan "*kliyalist ilişkiler*"¹⁷ bu yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır¹⁸. Üçüncü olarak, henüz

8 Bkz. Serter, *a.g.m.*, s.134.

9 Çavuşoğlu, *a.g.e.*, s.49.

10 *A.g.e.*, s.56.

11 Gönül Tankut, "Cumhuriyet Döneminin İlk Toplu İmar Deneyimi: Ankara", *Amme İdaresi Dergisi*, C.14, S.4, Ankara, 1981, ss.113-119.

12 Bkz. Betül Duman ve İsmail Coşkun (Haz.), *Neden Nasıl Kim İçin Kentsel Dönüşüm*, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2015. Fatma Neval Genç, "Gecekonduyla Mücadeleden Kentsel Dönüşüme Türkiye'de Kentleşme Politikaları", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S.1, 2014, ss.15-30.

13 Bkz. Bülent Batuman, "Cumhuriyet'in Yüz Yılında İdeolojik Bir Aygıt Olarak Konut", *Cumhuriyet: 100 Yıl 100 Yazı, Gazete Duvar*, 2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/amp/cumhuriyetin-yuz-yilinda-ideolojik-bir-aygit-olarak-konut-haber-1638934>, (Erişim tarihi: 23.09.2023).

14 Bkz. Sinan Yıldırımaz, *Türkiye'de Köylülüğün Sosyal Tarihi (1945-1960)*, İletişim Yayınları, İstanbul, s.141.

15 Bkz. Ayça Kurtoğlu, *Hemşerilik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

16 Bkz. Kemal Karpat, *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2020, ss.252-284.

17 Bkz. Horst Unbehauen, *Türkiye Kırsalında Kliyalizm ve Siyasal Katılım: Datça Örneği 1923-1992*, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2006.

18 Sema Erder, "İşkan Politikaları ve Köylülükten 'Alaturka' Çıkış", *Cumhuriyet: 100 Yıl 100 Yazı, Gazete Duvar*, 2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/iskan-politikalari-ve-koylulukten-aturka-cikis-haber-1629234> (Erişim tarihi 23.09.2023).

belediye başkanlarının doğrudan halk tarafından seçilmediği, merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerinde ciddi bir vesayete sahip olduğu ve yerel temsil/katılım gibi süreçlerin kurumsal düzeyde karşılık bul(a)madığı bu dönemde, yerel demokrasiyi kuvvetlendirecek çabalara karşı, yerel siyasetin ulusal siyasetin dinamikleriyle/gerilimleriyle şekillendiği bilinmektedir.¹⁹ Bu durum, Türkiye’de yerel seçimlerin ekseriyetle ulusal seçimler tarafından etkilendiği²⁰ ve yerel siyasetin ulusal siyasetin temel dinamikleriyle biçimlendiği²¹ savlarını destekleyen, çok partili hayata geçiş sonrasındaki iktidar mücadelesi içinde, ilk ciddi kırılmayı oluşturur ve bu dönemde yapılan ilk yerel seçimler (1946), ulusal siyasette ortaya çıkan tepkinin sonucu olarak görülebilir.²² Dördüncü olarak, İstanbul’da 1956 yılı sonrası Adnan Menderes öncülüğünde, ülkenin ekonomik açıdan zor bir dönemden geçtiği ve DP’nin oy kaybı yaşadığı yıllarda gerçekleştirilen ve İstanbul’u kapsamlı biçimde dönüştüren *imar uygulamaları*,²³ özellikle 1980 yılı sonrasında merkezi yönetimin projesi bir anlayışla, yerele mekânsal planlama bağlamında da doğrudan müdahale etmesinin²⁴ ve İstanbul’un farklı iktidar dönemlerinde hükümetlerin siyasi ajandalarının “*sahnesi*”²⁵ olmasının ilk ve en kapsamlı örneklerinden biri olmuştur.

Toparlayacak olursak, Türkiye’de kentsel politika yapımının uzun erimli sorunların ilk kapsamlı örnekleri ve bu sorunların çözümü için üretilen politikalar, çok partili hayatın gerilimli siyasal iklimi altında şekillenmiş; Tek Parti Döneminin yeni rejimin başarısı ile bir tuttuğu mekânsal “*modernleşme projesi*”,²⁶ çok partili hayata geçişle birlikte farklı bir güzergâha evrilmiştir. Bu yıllarda kent politikası ve yereldeki iktidar ilişkileri, azımsanmayacak derecede birbirlerini etkilemiş; çalışmanın ilerleyen başlıklarında da tartışılacağı üzere, Ankara odaklı kentleşme - İstanbul odaklı kentleşme, apartman - gecekondu, demiryolları odaklı ulaşım politikası - karayolları odaklı ulaşım politikası, akılcı/ussal planlama - küçük ölçekli çıkarlarla ilerleyen kentleşme gibi kent politikasını derinden etkileyen ve birbirleriyle çelişkili politikaların üretilmesine neden olan zıtlıklar, toplumsal yapıyı da ciddi ölçüde dönüştürmüştür. Zira enformel biçimde kentleşme, modernleşme projesinin ussal niteliğini yıpratması nedeniyle direnilmesi gereken bir süreci temsil ederken; dönemin ekonomik (büyük kentlerde emek gücüne duyulan ihtiyaç vb.) ve siyasal

19 Bkz. Tekeli, 2009, *a.g.e.*, ss.117 - 170.

20 Bkz. Örsan Akbulut, “Yerel Seçimlerin Yerelliği”, *Kamu Yönetimi Dünnyası*, C.5, S.17-18, 2004, ss.43-48

21 Bkz. Tolgahan Aydın, “Pseudo Bir Kavram Olarak Yerel”, *Memleket Siyaset Yönetim*, S.31, 2019, ss.53-92.

22 Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s.30.

23 Tekeli, 1998b, *a.g.e.*, s.149

24 Bkz. Savaş Zafer Şahin, “Türkiye’de Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısından Bugüne Mekânsal Planlama Mevzuatı ve Uygulamalarının Dönüşümü ve Etkileri”, *Memleket Siyaset Yönetim*, C.12, S.28, 2017, ss.53-80.

25 İpek Yada Akpınar, “Bugün İçin Dün: Prost Planı”, *Mimarist*, 2008, ss.61-67.

26 Tekeli, 1998b, *a.g.e.*, s.147.

(köylülerin ve gecekonducuların siyasetin önemli unsurları haline gelmeleri vb.) koşulları, enformel kentleşme süreçlerine göz yumulmasını ve desteklenmesini de mümkün kılabılmıştır.²⁷ Bu zıtlıkların ve gerilimlerin belirlediği yılların, Çavuşoğlu'nun Türkiye'nin kentleşmesinin temel niteliklerinden biri olarak ifade ettiği “çelişkilerin mekânsallaşmasının”²⁸ ilk ve en kapsamlı sıçramalarına tanıklık ettiği söylenebilir.

Bu çalışmanın amacı, yukarıda vurgulanan düşünce hatlarını, kentsel politika ve yerel ölçekteki iktidar ilişkilerinin temel dinamikleriyle -bu iki alan arasında söz konusu dönemde karmaşıklaşan toplumsal ilişkileri de ele alarak tartışmaya açmaktır. Bu tartışma inşa edilirken de bu dönemin temel eğilimleri, stratejileri ve aktörleri gündeme getirilecektir. Böyle bir çaba, a) Türkiye’de kentsel mekânın üretimine etki eden süreçlerin salt belirli kırılmalardan ziyade -lineer bir doğrultuda ilerlemese bile- belirli sürekliliklerden ve bağlantılardan da oluştuğu ve b) kayırmacı geleneksel siyasetin popülist bir araca dönüşmesiyle, kentsel politika ve yerel iktidar ilişkilerini belirleyen *kuralsızlığın* ve reaksiyoner çözümlerin, toplumsal yapı ve ilişkileri de derinden etkilediği savlarını,²⁹ yukarıda vurgulanan tartışmalara dâhil etme niyeti taşımaktadır. Çalışma, girişten sonra iki temel bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, erken Cumhuriyet döneminin ussal/akılcı planlama pratiğinden ve çok partili hayata geçiş sonrası kısa erimli çıkarlarla şekillenen planlama süreçlerine geçişin temel eğilimleri gündeme alınmış; çok partili hayata geçiş sonrası iktidarın İstanbul ve Ankara ölçeğinde farklılaşan kentsel politikaları irdelenmiştir. Dönemin iki temel konut tipi olan apartman ve gecekonduya değinildikten sonra, ulaşım politikalarının ve kentsel mekânının birbirlerini karşılıklı olarak nasıl dönüştürdükleri tartışılmıştır. İkinci bölümde, yerel iktidar yapısı ve ilişkileri, yerel siyasetin temel izleklerine vurgu yapılarak, yerel yönetimler ve yerel seçimler bağlamında tartışılmıştır. Çalışmada nitel bir yöntem benimsenmiş, söz konusu dönemi inceleyen ve analiz eden kitaplar, kitap bölümleri ve makaleler, çalışmanın temel veri kaynağını oluşturmuştur.

1. 1945-1960 Yılları Arasında Kentsel Politikanın Temel Eğilimleri, Stratejileri ve Aktörleri

Yeni kurulan ulus devletin toplumsal bilinci sıfırdan yaratması ideali, mekânsal planlamaya ayrı bir önem verilmesini sağlamış ve Cumhuriyet’in kentleşme pratiğinin ilk adımı, planlı bir başkent yaratmak olmuştur.³⁰ Şengül’e³¹ göre “*anavatan yaratma idealine*” bağlı olarak ulusal birliğin inşası ve Türk kimliği

27 Çavuşoğlu, *a.g.e.*, s.84.

28 Çavuşoğlu, *a.g.e.*, s.120, 165, 195, 243.

29 Erder, *a.g.e.*

30 Çavuşoğlu, *a.g.e.*, ss.145-146.

31 Şengül, *a.g.e.*, s.115.

üzerinden “türdeş bir toplum”³² yaratılmasının mekânsal bir karşılığı olarak Ankara’nın başkent olarak ilan edilmesi, İstanbul’un hegemonyasını kırmayı amaçlayan³³ stratejik de bir tercihtir. Tankut’a³⁴ göre de Ankara’nın başkent olarak ilan edilmesi, yeni rejimin modernleşme projesine uygun “modern bir kent” yaratma idealinin önemli bir sonucudur ve Jansen döneminin planlama tasavvurunu, yeni rejimin inşa etmek istediği “modern ulus devlet kimliğinin mekânsal yansımaları ve başarısı” olarak ifade etmek mümkündür.³⁵ Ankara’nın başkent ilan edilmesiyle başlayan ussal düzenlemelerle çağdaş bir kent yaratma ideali, Atatürk’ün “halkçılık” ilkesinin bir gereği olarak “aralarında çıkar farklılıkları bulunmayan türdeş bir toplum yaratmak” amacıyla, “toplumu daha çağdaş hale getirmenin” önemli bir niteliği olarak da görülmüştür.³⁶

Kurtuluş Savaşı’ndan yeni çıkmış bir coğrafyada yaşanabilecek kentsel sorunlar (yangınlar, kentsel yıkıntılar vb.) ve yeni kurulan devletin başkentinde memurların konut ihtiyaçları³⁷ hesaba katıldığında, “konut stoğu eksikliği, kullanılamaz konut stoğu, yapısal ve standart düşüklükler ve planlama konusundaki karmaşa ve dağınıklık”, planlı bir başkent³⁸ inşa edilmesi hususunda önemli bir itki yaratmıştır.³⁹ 1930’lı yılların başında yürürlüğe giren yasalarla da belediyelere imar ve kent planı yapma zorunlulukları getirilmiştir.⁴⁰

Başkent barındırdığı devlet bürokrasisinin oldukça fazla olması ve hizmet sektörünün yıllar geçtikçe önemini artması, önemli bir “kamusal proje” olan Ankara’da arsa ve bina spekülasyonunu arttırmıştır.⁴¹ Ortaya

32 Bkz. Tekeli, 1998a, a.g.e., 1998b, a.g.e., 2009, a.g.e.

33 Ruşen Keleş, *Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992)*, IULA: Yerel Yönetim Dünyası, 1993, İstanbul, s.218.

34 Tankut, a.g.m., s.116.

35 İhsan Bilgin, “Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyet’in İmarı”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 261. Ruşen Keleş ve Bülent Duru, “Ankara’nın Ülke Kentleşmesindeki Etkilerine Tarihsel Bir Bakış”, *Mülkiye*, C.32, S.261, 2008, s.29.

36 Keleş, 1993, a.g.e., ss. 225-226; Tekeli 1998b, a.g.e., ss.145-147.

37 Çoban, a.g.m., ss.79-80.

38 Elbette bu kapsamlı dönüşüm, birçok yasal düzenlemenin hızlıca hayata geçirilmesini gerekli kılmıştır. Ankara’nın şehirleşmesi için de önemli bir güzergâh olacak Ankara Şehremaneti Kanunu 16 Şubat 1924’te çıkarıldı. 24 Mart 1925 tarihinde Ankara’nın imar faaliyetlerinde önemli bir adım olan 583 sayılı İstimlak Kanunu çıkarılmıştır. Kaynaklarının büyük bir kısmını Ankara’ya ayıracak olan Emlak ve Eytam Bankası 22 Mayıs 1926 tarihinde kurulmuştur. 28 Mayıs 1928 yılında, Ankara Belediyesinin teknik kadrosunun imar işlerini yürütmede başarılı olamayacağı anlaşılınca dönemin İçişleri Bakanlığına bağlı, katma bütçeli bir idare olarak Ankara İmar Müdürlüğü kuruldu. Kendine has yetkileri olan müdürlüğün özerk bir fonu, kendi karar organı ve kendi koyduğu kuralları uygulayabilecek yönetsel bir yapısı bulunmaktaydı. Yine aynı sene Ankara’nın imar planı için uluslararası bir yarışma düzenlendi ve yarışmayı H. Jansen kazandı ve 1938 yılına kadar da Ankara İmar Müdürlüğü’nün danışmanı olarak görevini sürdürdü. Tekeli, 2009, a.g.e., ss.42-48.

39 Tankut, a.g.m., s.114.

40 Zerrin Toprak, *Kent Yönetimi ve Politikası*, Akevler Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi Yayını, İzmir, 1987, s.35.

41 Bilgin, a.g.e., s.262.

çıkan konut sorunu, 1930'lu yıllardan itibaren henüz o yıllarda gecekondu⁴² olarak adlandırılmasalar da kaçak yapılaşmayı⁴³ ve kira sorununu önemli kentsel meseleler haline getirmiş ve çok partili hayata geçişle birlikte İstanbul karşısındaki ağırlığını kaybeden Ankara, ussal planlama idealinden de sapmaya başlamıştır.⁴⁴ Artık bu iklimde Ankara da çoğunlukla küçük ve orta ölçekli çıkarlarla ve piyasa mekanizmasının etkisiyle gelişme göstermiştir.⁴⁵

1.a. Planlama Mantığının Dönüşümü

Çok partili hayata geçiş ve DP'li yıllar, ussal/akılcı planlama anlayışından, küçük ölçekli çıkarlarla/taleplerle ile şekillenen kentleşme pratiğine geçişe tanıklık eder.⁴⁶ Zira bu yıllarda, kentsel gelişme tüm ülkeye hızlıca yayılmış ve kentsel planlamaya ilişkin yapısal değişiklikler yapmak yerine çoğunlukla var olan sorunları çözmeye yönelik reaksiyoner yöntemler (*belediyeleri imar ve bayındırlık faaliyetlerinde yetkilendiren*)⁴⁷ geliştirilmiştir.⁴⁸ Jansen tarafından hazırlanan Ankara'nın ilk imar planından sonra Ankara'nın ikinci imar planı 1957 yılında hazırlanmıştır. Kentteki arsa stoğunun azlığı yanında küçük ölçekli çıkar grupların da baskılarıyla söz konusu plan "yoğunluk artışı talepleriyle" karşı karşıya kalmıştır.⁴⁹ 1956 yılıysa, planlama ile ilgili daha radikal çözümlerin başladığı yıldır. 1956 yılında, Bayındırlık Bakanlığı'na belediyeler üzerinde ciddi bir vesayet yetkisi de verecek olan İmar Kanunu⁵⁰ çıkarıldı⁵¹ ve 5.000'den fazla nüfusu olan belediyeler için "imar planı" yapma yükümlülüğü getirildi.⁵² Aslında bu durum, Batı'da yaşanan gelişmelere paralel olarak, planlama

42 1930'ların başında Ankara'da kaçak yapılara rastlanır lakin "gecekondu" henüz ulusal ölçekte bir problem değildir; fakat 1940'ların ikinci yarısından itibaren sorunun boyutları büyür ve "yıkma-afetme" arasında gidip gelecek olan muğlak çözümler kaçak yapılaşmaya karşı üretilen ilk kısa erimli yanıtları oluşturur. Bkz. Tansı Şenyapılı, "Cumhuriyet'in 75. Yılı, Gecekondu'nun 50. Yılı", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, ss. 308-309. Oktay Ekinci, "Kaçak Yapılaşma ve Arazi Spekülasyonu", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.193. 1950'li yıllardaysa büyük kentlerde önlenemeyen nüfus artışı, yetersiz konut arzı ve yüksek kira bedelleri kentlerin çeperlerinde kaçak yapılaşmaları arttırır. Sey, *a.g.e.*, s.285.

43 İlk gecekondu mahallesi 1923-1927 yılları arasında Ankara'da, Atıf Bey Mahallesi'nde görülür. Tankut, *a.g.m.*, s.117.

44 İlhan Tekeli, "Başkent Ankara'nın Öyküsü", *Türkiye'de Kentleşme Yazıları Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar*: 3, Turhan Kitabevi, Ankara, 1982a, s.65. Keleş ve Duru, *a.g.m.*, ss.31-32, 36. Tekeli, 2009, *a.g.e.*, s.53.

45 Tekeli, 1982a, *a.g.e.*, s.68.

46 Bilgin, *a.g.e.*, s.264.

47 Bu süreçler ilerleyen başlıklarda ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

48 Tekeli, 2011, *a.g.e.*, ss.152-153.

49 Özcan Altaban, "Cumhuriyetin Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, ss.53-54.

50 Yine aynı yıl "İstimlak Kanunu" yürürlüğe girmiştir lakin bu Kanunun, Menderes'in İstanbul'a yönelik imar faaliyetlerini kolaylaştırmak için hazırladığı iddiası mevcuttur. Tekeli, 2009, *a.g.e.*, s.147.

51 Oktay, *a.g.m.*, ss.182-183.

52 Toprak, *a.g.e.*, s.38.

faaliyetlerinin merkezi düzeyde kurumsallaşmasının önemli bir sonucudur ve bu amaç doğrultusunda 1958 yılında, a) kentleşme ve imar konularında uzman olması ve b) icracı ve yatırımcı olmaktan öte, planlama ve araştırmaya daha fazla önem vermesi beklenen İmar ve İskân Bakanlığı kurulmuştur.⁵³

DP döneminde, cumhuriyetin ussal planlama pratiklerine bir karşı çıkış ve sapma olarak, İstanbul iktidarın önceliğini⁵⁴ kazanmıştır.⁵⁵ Bu öncelik imar konusunda da kendini gösterir.⁵⁶ DP’nin 1950 yılında İstanbul’daki yerel seçimleri kazanmasıyla, 1936 yılında İstanbul’un nazım imar planını yapmakla görevlendirilen Henri Prost’un görevine son verilmiştir.⁵⁷ Ekonomide liberalleşmenin yarattığı refah, nüfus artışı ve -ilerleyen paragraflarda nedenlerinden de bahsedileceği üzere- kente yapılan yeni kara yolları, özel araçların sayısını arttırmış⁵⁸ ve sanayi kentine dönüşen bu büyük metropolde gecekondu ile şiddetlenen konut sorunu yanında trafik sorunları da baş göstermiştir.⁵⁹ Planlamaya yönelik sorunları çözme maksadıyla bir revizyon komisyonu kurulsun da ulaşım ve konuta dair meseleler esaslı biçimde ele alınamamıştır.⁶⁰ Lakin 1956 yılı, İstanbul’un kapsamlı biçimde dönüşümü için bir kırılma yaratır. Modernleşme projesinin bu defa “yıkıcı” yönünü ortaya çıkaracak “Menderes’in imar operasyonları”,⁶¹ 6785 sayılı İmar ve 6830 sayılı İstimlak Kanunlarıyla birlikte rahat bir uygulama zemini bulur⁶² ve Menderes dönemi belediyeçiliğinin⁶³ en öne çıkan uygulamalarından biri olarak hatırlanır.⁶⁴

Menderes’in imar operasyonları takriben üç buçuk yıl sürmüştür. Erken Cumhuriyet döneminin ussal planlama anlayışından “kopuşu” simgeleyen, bilimin esas alınmadığı, İstanbul Belediyesinin ciddi kaynak aktardığı bu kapsamlı müdahaleler, büyük caddelerle, bulvarlarla, meydanlarla motor ve otomobil kullanımını arttırmayı amaçlamış; hareketlilik kazanan inşaat sektörünün kalifiye olmayan işgücüne ihtiyaç duyması, kırdan kente göçleri de tetiklemiştir.⁶⁵ Mimarlar Odası bu sürece tepki göstermiş; planlamaya dayanmayan bu müdahalelerin yıkıcı etkilerini azaltmak adına İller Bankası tarafından 1958 yılında İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü kurulmuştur.⁶⁶

1.b. Apartmanlaşma ve Gecekondu Arasında: Konut Politikası

Erken Cumhuriyet döneminde konut, devletin ehemmiyet gösterdiği bir politika alanıydı ve başta belediyeler olmak üzere birçok kuruma, konut üretimini gerçekleştirmek üzere yükümlülükler verilmişti.⁶⁷ Atatürk’ün “halkçılık” prensibinin temel yansımalarından biri olarak *toplumsal dayanışmayı sınıfsız/ayrışmasız biçimde*⁶⁸ sürdürmek adına, işçi ve köylüler için üretilebilecek konutların taşıdığı öneme rağmen, I. Dünya Savaşı’nın yarattığı ekonomik bunalım, Türkiye’nin konut politikasında ciddi bir durgunluk yaratmıştır.⁶⁹

Bilgin⁷⁰ modern imar girişimlerinin üç temel izleğinden (*yeni kamu binaları, yeni yollar, yeni konutlar*) biri olan “*yeni konutların*” Türkiye’de 1950’li yıllara kadar “*modern piyasa ilişkileri*” bağlamında üretilmediğine dikkat çeker.

1950'lere kadar konut talebinin istisnai örneği Ankara olmuştur; lakin çok partili hayata geçiş sonrası ülkenin yeni ekonomi politikalarının yarattığı iklimle özel girişim, konut üretiminin temel aktörü haline gelmiştir.

Çok partili hayata geçiş sonrasında başta büyük kentlerde ortaya çıkan konut sorununa karşı çeşitli önlemler alınmıştır. 1946 yılında kurulan Emlak Kredi Bankası, konut üretimi için (uzun vadeli düşük faizli kredi, yapı ve yapı malzemesi üretimi vb.) önemli bir aktör olarak konumlandı ve 1947 yılında İstanbul Levent'te ilk toplu konut girişimi uygulandı. Bina Yapımını Teşvik Kanunu da (boş arsaların belediyeye devredilmesi, belediyenin konutu olmayan vatandaşlara arsa vermesi, inşaat malzemelerinin maliyetlerinin düşürülmesi vb.) dönemin ikinci önemli girişimi olarak nitelendirilebilir. İmar ve konut sorununu merkezden, kapsamlı ve uzmanlara dayalı biçimde çözme niyetiyle 1958'te İmar ve İskân Bakanlığı kurulmuştur.⁷¹ Fakat tüm bu çabalar, kaçak yapılaşmayı ve düzensiz kentleşmeyi önleyecek kapsamlı dönüşümler yaratamamıştır. Tekeli'nin⁷² "*ikili yapı*" olarak da ifade ettiği imarlı konut alanlarıyla birlikte apartmanlaşmanın yanında gecekondular, dönemin temel konut pratiği olarak belirir. İlerleyen başlıklarda nedenlerinden bahsedileceği üzere, "*gecekondular afları*" ve "*siyasi kayırmacılık*" gecekondunun meşruiyetini arttırmıştır.⁷³

Gecekonduya özgü atılan ilk ciddi adım, sonraki yıllarda gecekonduları yasallaştıran hukuksal girişimlerin de ilki sayılabilecek, 1948 yılında çıkarılan 5218 sayılı Kanun olmuştur.⁷⁴ Kanunun temel amacı, konut sorununu çözmekten ziyade, mevcut gecekonduları yasallaştırmaktır.⁷⁵ Yine aynı tarihlerdeki yasal düzenlemelerle, belediyelerin konut yapımındaki rolleri (arsa üretme yetkisinin genişletilmesiyle) kuvvetlendirilmiş⁷⁶ ve Ankara'da dört yıl sürecek "Yenimahalle Projesi"⁷⁷ geliştirilmiştir.⁷⁸ Böylelikle Ankara bir yandan Cumhuriyet'in temel değerlerine uygun ussal/akılcı kentleşme pratiğinin

71 Sey, 1998, *a.g.e.*, ss.287-288.

72 Tekeli, 1982a, *a.g.e.*, s.67.

73 Ekinci, *a.g.e.*, s. 193. Çavuşoğlu, *a.g.e.*, ss.176-177.

74 *A.g.e.*, s.66.

75 Çoban, *a.g.m.*, s.81.

76 *A.g.m.*, s.81.

77 Yeni Mahalle Projesi, gecekondular sorununu ve konut meselelerini çözmek adına uygulanan başarılı örneklerden biridir. Proje temel olarak "halka ucuz arsa tahsisi" mantığına dayanmaktadır. Çeşitli semtleri kapsayan arsalar (hazinenin özel malı, özel idareye ait arsalar vb.) "vergi kıymetleri üzerinden ve bedeli faizsiz olarak 10 yılda eşit taksitlere" bölünmüş olarak Ankara Belediyesine devir ve tescil edilmiştir. Söz konusu alanın parsellasyonu için bir yarışma düzenlenmiş; yarışmada ikinci olan proje, İmar Müdürlüğü tarafından değiştirilerek uygulanmıştır. Plan 22 Temmuz 1949 tarihinde onaylanmış ve arsaların dağıtımında çeşitli yöntemler belirlenerek kura sonucu vatandaşlara dağıtılmıştır. Plan sonucunda resmi binaların, dükkânların, sinema salonunun, otelin, ortaokulunun, Pazar yerinin, caminin ve hamam yerinin olduğu, oldukça düzenli bir mahalle örüntüsüne sahip bir alan oluşturulmuş; projenin başarıya ulaşmasıyla daha sonra Ankara Belediyesi Etlük'te 3.000 arsayı daha vatandaşlara dağıtmıştır. Tekeli, 2009, *a.g.e.*, ss.160-164.

78 Altaban, *a.g.e.*, ss.51-52.

temel görüngülerine (kent planlaması, yapı kooperatifi vb.), diğer yandan da Türkiye’nin temel kentleşme sorunlarının (gecekondü, arsa vurgunculuğu vb.) ortaya çıkışına ev sahipliği yapmıştır.⁷⁹

1950’li yıllarla birlikte Türkiye’de apartman yapımı hızla arttı. Yeknesak biçimde, kentlerin kendine has mimari özelliklerini yok ederek ve kentsel koruma müdahalelerinden azade biçimde ilerleyen apartmanlaşma süreci, yapsatçılık ve kat mülkiyetinin yasallaşmasıyla birlikte hız kazandı.⁸⁰ Kentsel alanlarda artan nüfusun yarattığı baskılara istinaden, Türk Medeni Hukuku’na giren kat mülkiyeti düzenlenmesiyle (*Noter Yasasında yapılan bir değişiklik*) orta sınıflar, yüksek yoğunluklu konutlar içinde mülkiyet edinme fırsatı yakaladı.⁸¹ Bu düzenlemeyle büyük bir başarı sağlanmadığı için 1954 yılında 2644 sayılı Tapu Kanunu’nda yapılan değişiklik, yüksek yoğunluklu apartman yapımının önünü açmıştır.⁸² Diğer yandan, 1950’den planlı döneme kadar, devlet destekli krediler yoluyla işçi konutları yapımı artmış, fakat ulusal düzeyde kapsamlı bir konut politikası inşa edilememiştir.⁸³

1945 yılı sonrasında kira, önemli bir barınma sorunu haline gelmiştir. 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan ekonomik dar boğaz içinde devlet, kiracıyı korumak adına belirli düzenlemelerde (kira fiyatlarının dondurulması vb.) bulunmuştu. Özellikle Ankara’da kentleşme hızının artmasıyla devlet, memurları korumak adına konut için bir ödenek de vermekteydi. 1951’de yapılan düzenlemeyle Ankara’da memurlar için bu imtiyazlar kaldırıldı ve 1953 yılında “konut dışındaki taşınmaz mal kiralari”, 1955 yılında da “konut kiralari” serbest bırakıldı.⁸⁴

1.c. Demiryollarından Karayollarına: Ulaşım Politikası

Erken Cumhuriyet döneminin modernleşme projesinin mekânsal mantığı, Anadolu’nun merkezinde bulunan, yeni rejimin rol modeli başkent Ankara’nın planlı şehirleşmesinin ülke geneline yayılması şeklinde tasarlanmıştı.⁸⁵ Yeni bir ulusal pazar yaratabilmek ve Anadolu kentlerini birbirine bağlamak için inşa edilen demiryolu ağları,⁸⁶ dönemin ulusal ulaşım politikasını belirlemiştir.⁸⁷

79 Keleş ve Duru, *a.g.m.*, s. 27.

80 Tekeli, 1998b, *a.g.e.*, s.149. Sey, *a.g.e.*, s.34.

81 Tekeli, 1982a, *a.g.e.*, s.69, 1982b, *a.g.e.*, s.247.

82 Tekeli, 2009, *a.g.e.*, s.143.

83 Toprak, *a.g.e.*, s.71.

84 Ahmad ve Turgay Ahmad, *a.g.e.*, s.109. Toprak, *a.g.e.*, s.70. Tekeli, 2009, *a.g.e.*, ss.136 - 137. Çoban, *a.g.m.*, ss.81 - 82.

85 Bkz. Şengül, *a.g.e.* ss. 110 - 119. Tekeli, 2009, *a.g.e.*, ss. 107 - 111.

86 1927 yılında Devlet Demiryolları ve Limanları İdaresi Umumiyesinin kurulması ve yabancı şirketlere ait demiryolu hatlarının “millileştirilmesinin” yanında, özellikle Doğu Anadolu bölgesindeki ulaşım olmayan bölgelere hat götürmek ve mevcut hatları birbirine bağlamak için demiryolu yapımına gidilmiştir. Ali Türel, “Kent ve Ulaşım”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss.155 - 156.

87 Tekeli, 1998a, *a.g.e.*, s.5. Bilgin, *a.g.e.*, s.260.

Çok partili hayata geçiş sonrası ABD’li bir heyet tarafından Bayındırlık Bakanlığına sunulan raporda, Türkiye’nin yeni ekonomik düzen içerisindeki rolüne istinaden 9 yıl içinde 23.000 km’lik devlet karayolu ağı yapımı öngörülür ve bu programın gerçekleştirilmesini kurumsallaştırmak adına da 11 Şubat 1950’de Karayolları Genel Müdürlüğü kurulur.⁸⁸ Böylelikle DP deneyimi, iç pazarın bütünleşmesini karayolları üzerinden (araç ithalatı, özel taşımacılık vb.) sağlamaya çalışacaktır.⁸⁹

1950’den sonra hızlı kentleşme, kent içi ulaşımında⁹⁰ da görünür sonuçlar yaratır. Banliyö, tramvay vb. demiryolu ağırlıklı ulaşım araçları yerine artık bu dönemde İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerde dönemin liberal ekonomik politikalarındaki değişimle birlikte steysin vagonlu arabaların ve taksilerin sayısı artmıştır.⁹¹ Taksi dolmuşlar ilerleyen yıllarda Türkiye’nin ulaşım politikasında oldukça temel bir noktaya gelecek *dolmuşların* ilk nüveleri olmuştur.⁹² 1956 yılında Menderes Dönemi’nde başlayan imar faaliyetleri de İstanbul’da karayolu ağırlık ulaşımı arttırmayı hedeflemiştir.⁹³ 1957 yılında kaldırılan tramvaylarla ve kamuya ait ulaşım sistemlerinin gerilemesiyle, yeni dolmuş hatları ve bu hatlara arz edilen araç sayısı artmıştır.⁹⁴ Tramvayların tasfiye edilmesi ve karayolu ağırlıklı ulaşım, 1956 yılı sonrasında yüklü sayıda otobüs ithalatı yapılmasına neden olmuştur.⁹⁵ Ankara’da da 2. Dünya Savaşı sonrası belediyenin ve küçük girişimcilerin taşıtlı ulaşımına yönelik arzları önemli ölçüde artmıştır.⁹⁶

88 Türel, 1998, *a.g.e.*, s.158. Yıldırım, 2021, *a.g.e.*, s.115.

89 Çavuşoğlu, *a.g.e.*, s.152.

90 1930’larla birlikte otomobiller çoğalmaya başlayınca, kent içi ulaşımında atlı arabaların sayısı oldukça azalır; vapur işletmeleri, banliyö trenleri, tramvaylar, şehir içi otobüsler -özellikle büyük kentlerde- bu dönemin kent içi ulaşım sisteminin önemli araçları olur. Türel, *a.g.e.*, s. 165. İlhan Tekeli, *İstanbul ve Ankara İçin Kent İçi Ulaşım Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010. Ankara’da bu yıllarda küçük girişimciler, artan araçlı yolculuk taleplerine istinaden kaptı-kaçtı olarak adlandırılan, belediyenin yolculuk güzergâhlarını düzenlediği küçük otobüsleri kent içi ulaşımında kullanmaya başlamıştır Tekeli, 2010, *a.g.e.*, s. 120. Bu yıllar büyük kentlerde otobüs işletmelerinin kurumsallaşmasına da (1935 yılında Ankara Belediyesi Otobüs İşletmesi’nin kurulması vb.) tanıklık eder ve ulaşımın millileştirilmesi hamleleri de kent içi ulaşım alanında modernleşme projesine önemli bir kazanım sağlar. Türel, *a.g.e.*, s. 166. Tekeli, 2010, *a.g.e.*, s. 42-43, 120. Kent içi ulaşımında mülkiyeti kamuya ait raylı araçların varlığı, 2. Dünya Savaşı arifesinde bile İstanbul’da “araçlı yolculuk sayısının” oranını yüksek tutacaktır. Tekeli, 2010, *a.g.e.*, s. 48. Bu yıllarda İstanbul’da taksi dolmuş önemli bir ulaşım aracıyken; 1940’lı yılların başında nüfusu ciddi biçimde artan Ankara’da da taşıtlı araç arzında yaşanan gerilemeyle hem belediye (kamyonları otobüse dönüştürerek) hem de küçük girişimciler (taksi dolmuşlarla) alternatif yollar üretmeye çalışmışlardır. Tekeli, 2010, *a.g.e.*, ss.40, 122.

91 Türel, *a.g.e.*, s.166. Tekeli, 2010, *a.g.e.*, s.50, 111.

92 Bkz. İlhan Tekeli, Yiğit Gülöksüz ve Tarık Okyay, *Dolmuşlu, Gecekondu, İşportalı Şehir*, İdealkent Yayınları, Ankara, 2022.

93 Tekeli, 2010, *a.g.e.*, ss.53, 56.

94 Türel, *a.g.e.*, s.166.

95 Tekeli, 2010, *a.g.e.*, s.54.

96 *A.g.e.*, ss.122-124.

2. 1945-1960 Yılları Arasında Toplumsal Yapı ve Yerel İktidar Yapısı / İlişkileri

Erken Cumhuriyet döneminde ve *-kentleşme hızı görece artsa da-* DP’li yıllarda, nüfusun büyük bir çoğunluğu kırsal alanlarda yaşamaktaydı.⁹⁷ Toplumsal bir uzlaş ve türdeş bir toplum yaratması beklenen “*halkçılık*” ilkesi doğrultusunda, tarımsal üretimin temel lokomotifini olan köylüleri “*köycülük*” söylemiyle⁹⁸ yücelterek, “*tarımsal yapının çözülmesinden*” ya da yeni rejimin siyasal ve kültürel projesinin uygulanmasında yaşanabilecek aksaklıklardan kaynaklı doğabilecek sorunların (köylülerin isyanından korkulması, 1930 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) yaşadığı başarısızlık, Cumhuriyet devrimlerinin halk tarafından benimsenmediği endişesi vb.) önüne geçmek amacıyla üretilen politikalar, Cumhuriyet’in kırsal alanlara ve köylere önem atfetmesinin⁹⁹ temel dinamiğini oluşturmaktaydı.¹⁰⁰ Bu bağlamda, Erken Cumhuriyet döneminde, Ankara istisna olmak üzere, göçler yoluyla kırsal alanlardan kentsel alanlara yönelik bir talep oluşmamış¹⁰¹ ve “*kentsel mülkiyete*” ait ciddi gelişmeler yaşanmamıştır.¹⁰² Bu dönemde apartmanlaşma, modern kentler yaratılmak istenmesinin bir tezahürü olarak çağdaş yaşamı da simgelemesi bakımından çoğunlukla Ankara’da yaygınlaşmıştı.¹⁰³ Cumhuriyet’in mekânsal niteliği önem kazanan modernleşme projesi, geleneği temsil eden eski Ankaralılar ile modern yaşamı temsil eden yeni Ankaralıları kaynaştırmayı amaçlarken; meydanlar, parklar, sosyal/sanatsal etkinliklere de ev sahipliği yapan bahçeler, sinema salonları, tiyatrolar, gazinolar, pastaneler halkın birbiriyle yakınlık/temas kurabileceği kamusal alan işlevi görmekteydiler.¹⁰⁴ Ankara merkezli kentleşme politikasının olgucu biçimde inşa etmeye çalıştığı ussal kentli kurgusunda ve kentsel yaşamda köylüler bulunmuyordu.¹⁰⁵ Yine

97 Karaömerlioğlu, *a.g.e.*, s. 16. Çavuşoğlu, *a.g.e.*, s. 147. Serdar Sağlam, “1923-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Kent ve Kentleşme Olgusu”, *Sosyoloji Konferansları*, S.53, s. 259.

98 Köycülük söylemiyle ilgili ayrıntılı bir tartışma için bkz. Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006. ss.64 - 76.

99 Halkevlerinin kurulmasından sonra köylere yapılan gezilerde vatandaşların Cumhuriyet’in temel ilkelerine bağlılıklarının artırılması ve aydınlarla köylüler arasındaki kültürel zıtlıkların üstesinden gelinmesi amaçlanmıştır. Geray, *a.g.e.*, ss.7-9, 11. Karaömerlioğlu, *a.g.e.*, s.: 61. Erken Cumhuriyet döneminde köylülerin eğitilmesi amacıyla, modernleşme projesinin en önemli politikalarından biri olan Köy Enstitülerinin a) eğitimde fırsat eşitliği, b) Cumhuriyet’in temel ilkelerinin köylülere öğretilmesi, c) köyün ekonomik ve kültürel kalkınması vb. idealleri gerçekleştirmeleri beklense de 1946 yılında bu deneyim sonlanmıştır Geray, *a.g.e.*, ss. 12-13. Karaömerlioğlu, *a.g.e.*, ss.88, 104. 27 Ocak 1954’te farklı uygulamaları birleştiren “İlköğretim Okulları Kanununun” çıkarılmasıyla, köy enstitüleri tamamen kapatılmıştır. Ahmad ve Turgay Ahmad, *a.g.e.*, s.118. Karaömerlioğlu, *a.g.e.*, s.104.

100 Tekeli, 1998b, *a.g.e.*, s.147. Karaömerlioğlu, *a.g.e.*, s.12, 52.

101 Çoban, *a.g.m.*, ss.77-78. Oktay, *a.g.m.*, s. 178.

102 Çavuşoğlu, *a.g.e.*, s.140.

103 Gülçin Pulat Gökmen, “Türkiye’de Apartmanlaşma Süreci ve Konut Kültürü”, *Güney Mimarlık*, S. 5, 2011, s.13.

104 Adile Nuray Bayraktar, “Başkent Ankara’da Cumhuriyet Sonrası Yaşanan Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu ve Modern Mekânlar”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.1, 2016, ss.68-74.

105 Sinan Yıldırım, “Kente Yönelen Köylüler: Kırsal Yapının Dönüşümü, Göç ve Gecekondu”, *Tarih Sınıflar ve Kent*, Ed. Besime Şen ve Ali Ekber Doğan, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010, s.402.

bu yıllarda sermaye birikiminin Ankara dışındaki Anadolu kasabalarında da yoğunlaşması adına, kamu iktisadi teşebbüsleri kuruldu.¹⁰⁶ Üretim tesisleri ve lojmanlarıyla kompleks bir yaşam örüntüsüne sahip bu sanayi yerleşkeleri, a) bir yandan fiziksel planlamayı ve kentleşmeyi yönlendirirken, b) diğer yandan kentin toplumsal yaşamını (işçi kültürünün inşası, işçilerin toplumsal ve siyasal anlamda denetimi vb.) ciddi ölçüde belirlemektedir.¹⁰⁷

Önceki başlıklarda da vurgulandığı üzere, DP döneminde bu defa İstanbul'da kentleşme süreçleri hızlanmış ve 1950'li yıllarda apartmanlaşma süreci başlamıştır. Bu yıllarda kentlerin hâkim unsurlarını, "eski orta sınıf değerlerine" sahip olan ve kentin refahı yüksek semtlerinde yaşayan "yerleşik aileleri" oluşturmaktaydı ve bu aileler, gecekonducuların kentsel alanları "istila" ettiklerini savunuyorlardı.¹⁰⁸ Yeni liberal ekonomiyle birlikte artan ekonomik refah, ulaşım politikası başlığında da tartışıldığı üzere, özel araç kullanımını yaygınlaştırmıştı. Dönemin liberalleşme ruhuna da uygun biçimde orta sınıflar nezdinde, özel hayat ve boş zaman etkinlikleri (araçla şehir dışına çıkmak, ev içi eğlenceleri, İstanbul'da artan sinema salonlarıyla birlikte film izleme vb.) önem kazanırken,¹⁰⁹ apartman hayatında yaşamaya başlamak, ekonomik açıdan refaha ermeyi¹¹⁰ ve toplumsal açıdan statü kazanmayı¹¹¹ simgeliyordu.

2. Dünya Savaşı Sonrası Avrupa İmar Programı'nın yürürlüğe sokulması, ABD önderliğinde Dünya'da yeni bir ekonomik düzen ve pazar oluşturulması, ekonomi üzerindeki devlet denetimini/müdahalesini ortadan kaldırmayı amaçlarken; DP döneminde devletin temel tarım politikası olan makineleşme, ekilebilir tarım toprağının artışı hedeflemektedir.¹¹² Tarımda makineleşme küçük toprak sahibi, aile emeğiyle geçinen köylüleri de etkiledi.¹¹³ DP'li yıllardaki karayolu ağırlıklı ulaşım politikası,¹¹⁴ köylülerin kentsel

106 Şengül, *a.g.e.*, s.115.

107 Batuman, *a.g.e.*

108 Karpat, *a.g.e.*, s.99.

109 Sibel Küçükkülahlı, "İktisadi Gelişimin Gündelik Hayata Etkileri: Demokrat Parti Dönemi İstanbul Örneği", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.18, S.33, 2017, ss.532-538.

110 Küçükkülahlı, *a.g.m.*, ss.532-538.

111 Pulat Gökmen, *a.g.m.*, s.14.

112 Margulies ve Yıldızoğlu, *a.g.e.*, ss. 297-298, 301-302. Çağlar Keyder, "Türkiye Demokrasinin Ekonomi Politikası", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Ed. Irvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 2006a, s.54.

113 Yücel Batmaz ve Erdem, *a.g.m.*, ss.206-207.

114 Çok partili hayata geçiş sürecinde, ihaleler, ithal savaş malzemeleri, karaborsa vb. yöntemlerle kentsel alanlardaki iktidarını genişleten ticaret burjuvazisi, sermayesini "üretken yatırımlara" dönüştürmek konusunda oldukça istekli davranmıştır. Çağlar Keyder, "İktisadi Gelişim ve Bunalım", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Ed. Irvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 2006b, s. 314. 1953 yılındaki ekonomik durgunluğu (ihracatın azalması ve ithalata kısıtlamalar getirilmesi) aşmak adına, dönemin karayolu ağırlıklı ulaşım programı sayesinde karayolu yatırımları, burjuvazinin önemli yatırım tercihlerinden biri olarak, pazarlama ve dağıtım ağlarıyla, ticaretin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Cem Eroğul, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945 - 1971", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Ed. Irvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak, İstanbul, Belge Yayınları, 2006. s.124. Çavuşoğlu, *a.g.e.*, s.152. Keyder, 2006a, *a.g.e.*, s.58.

alanlarla yakınlık kurmasını sağlayacak maddi ve kültürel şartları da (kente ulaşımın maliyetinin düşmesi, kentsel alanlardaki tüketim alışkanlıklarının ve davranış kodlarının belirli araçlara köylere de ulaşması vb.) olgunlaştırmış ve kırdan kente göçleri de kolaylaştırmıştır.¹¹⁵ Diğer yandan, büyük kentlerde burjuvazinin talepleriyle hızla artan ticarileşmenin ve Türkiye tarımının başat unsuru olan küçük işletmeciliğin dönüşümüyle, köylüleri kırsal alanlarda tutmayı amaçlayan siyasalardan vazgeçilecek ve bu durum “gecekonduyu” ortaya çıkaracaktır.¹¹⁶

Devletin yeterli konut üretecek araçlardan yoksun olması ve enformel barınma yollarının emeğin yeniden üretim maliyetlerini, sermaye çıkarlarıyla uyumlu olacak biçimde düşürmesi,¹¹⁷ gecekonduya meşru bir anlam yükledi. Düşük emek maliyetleriyle birlikte “ucuz” ve önlerine çıkan her işi yapmaya hazır “hareket kabiliyeti yüksek” gecekondu nüfus, sanayileşmeye uygun biçimde gelişmeyen kentsel alanlarda hizmet sektörünün ihtiyacı olan “düşük becerili işgücünü” karşılama potansiyeli de taşıyordu.¹¹⁸ Gecekondu sadece üretim ölçeğinde bir kentsel büyüme yaratmadı. Kentsel alanlarda oldukça büyük kitleler halinde yaşayan gecekondu kesim, iç piyasada büyük bir talebin oluşmasını sağladı.¹¹⁹

Serter’in¹²⁰ “muhafazakârlığın kentleşmesi”, Karpat’ın¹²¹ da “gecekonduyunun kentleşmesi” olarak ifade ettikleri gecekonduyun ilk ortaya çıktığı DP’li yıllarda, kırdan kente göç etmiş gecekondu kent yoksulları yerel toplumsal yapının önemli bir bileşenini oluşturmaktaydı.¹²² Kent hayatına adapte olmayı isteyen “köylü göçmenler”¹²³ kentte varlıklarını sürdürebilmek için, kentin formel kurallarını esneterek ve kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak, yeni mekânsal ve siyasal stratejiler (gecekondu yıkımlarının engellenmesi, mahallenin sorunlarının çözümü ya da toplu taşıma ve altyapı hizmeti almak için bürokratlarla ve siyasetçilerle ilişki kurmak vb.) üretmek durumunda kalmışlardı.¹²⁴ Gecekonduyunun ilk dönemini ele alan akademik çalışmalar gecekonducuları, köyün ve kentin arasında kalmış “araftakiler” olarak tanımlamıştır.¹²⁵ Siyasetin popülist bir aracı haline gelen gecekondu, köylülüğü

115 Çavuşoğlu, a.g.e., s.153; Yıldırım, 2021, a.g.e., s.116.

116 Yıldırım, 2010, a.g.e., s.403; Yücel Batmaz ve Erdem, a.g.m., s.205.

117 Çavuşoğlu, a.g.e., s. 161. Çoban, a.g.e., s. 84. Şengül, a.g.e., s.129.

118 Tansı Şenyapılı, “Cumhuriyet’in 75. Yılı, Gecekonduyunun 50. Yılı”, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.310.

119 Keyder, 2006b, a.g.e., s. 315. Çavuşoğlu, a.g.e., s.162.

120 A.g.e., s.127.

121 Karpat, a.g.e., s.182.

122 Şengül, a.g.e., ss.126-132.

123 Gülsüm Baydar Nalbantoğlu, “Sessiz Direnişler ya da Kırsal Türkiye ile Mimari Yüzleşmeler”, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s.165.

124 Baydar Nalbantoğlu, a.g.e., ss.163-166. Çavuşoğlu, a.g.e., ss.161-162. Yıldırım, 2021, a.g.e., s.130, 132, 139.

125 Tahire Erman, “Gecekondu Çalışmalarında ‘Öteki’ Olarak Gecekondu Kurguları”, *European Journal of Turkish Studies*, Thematic Issue No. 1, 2004, ss.4-6.

kentlere kolay biçimde taşınmanın önemli bir aracı olurken, kentin orta sınıflarının yadırgadığı gecekonduculularla kentliler arasındaki etkileşim, yeni bir kent kültürünün ortaya çıkmasına da neden olacaktır.¹²⁶ Bu yeni kentlilerin, kentin hâkim unsurlarıyla yaşadıkları kültürel zıtlıkları aşma noktasında, dayanışma örüntülerini kolaylaştıran gecekondu mahalleleri sonraki yıllarda önemli bir işlevler üstlenmişlerdir.¹²⁷ Bu mahalleler sayesinde kentin yeni yoksulları, kırsal alanlara ait kültürel değerleri ve toplumsal ilişkileri yeniden üretme fırsatı yakalıyorlardı.¹²⁸ Bu yeni kent yoksulları, hasat zamanlarında da köylerine tekrar döndüler ve Keyder'in¹²⁹ ifadesiyle "yarı kalıcı kentleşmenin" oluşmasına da zemin hazırladılar. Gecekonduculuların taleplerine karşılık vermesi, DP'yi iktidara taşıyacak önemli kazanımlardan biri olmuş ve bu ılımlı tavır, DP iktidarı süresince de devam etmiştir.¹³⁰

DP'yi iktidara taşıyan önemli etkenlerden biri de köylülerdir ve Türkiye'de -Osmanlı'dan miras kaldığı biçimiyle- gelişmiş bir "toprak aristokrasiden" ya da "toprak ağalığından" bahsetmek mümkün değildir.¹³¹ Bu şartlar altında ve çok partili hayata geçiş sonrasında köylüler, yerel toplumsal yapının önemli bir unsuru olarak, siyasetin de aktif bir parçası haline gelmişlerdir.¹³² Örneğin, 1950 yılında gerçekleşen, seçim sonucunu neredeyse büyük ölçüde köylülerin belirlediği muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerinde şehirdeki katılım %10'larda kalırken, köylerdeki katılımın %90'lara vardığı bilinmektedir.¹³³ Zira DP'nin iktidara gelişinde de köylüleri siyaseten bir değişim sonucu haklarını alabileceklerine ve iktidarın gerçek sahibi olduklarına inandırması önem taşıyordu.¹³⁴ Ulusal ve yerel seçimlerle birlikte siyasi partiler köylülerin oylarına talip olurken, köylüler de oy vermenin siyasal önemini farkına vararak ve siyasal güce sahip aktörlerle (vali, milletvekili, parti ilçe başkanı vb.) ilişki kurma (talep, şikâyet vb.) yetilerini geliştirerek, politik bilinçlerini kuvvetlendirmekteydiler.¹³⁵ Köylerde siyasetin gelişmesiyle de kahvehaneler, köylülerin politik bilinçlenmesinin önemli mekânsal temsilini oluşturmuştur.¹³⁶ 1950'den sonra iktidardan talep etmenin niteliği de değişmiş ve köylüler, politik taleplerinin maddi karşılıklarını beklemişlerdir.¹³⁷ Böylelikle tek parti döneminin köylüleri halkçılık prensibi altında bütünleştiren kültürel nitelik, DP döneminde köyün ekonomik şartlarını ülke ekonomisiyle bütünleştirerek iyileştirmeyi amaçlayan maddi bir ideale dönüşmüş; köylüler de bu dönüşümün kazanancısı olmak adına siyaseti önemli bir araç haline getirmişlerdir.¹³⁸

126 Erder, *a.g.e.*

127 Bkz. Erman, *a.g.m.*, ss.1-20.

128 Şengül, *a.g.e.*, s. 127. Serter, *a.g.m.*, s.134.

129 2006b, *a.g.e.*, s.315.

130 Keleş ve Duru, *a.g.e.*, s.34. Çavuşoğlu, *a.g.e.*, ss.159-160.

131 Keyder, 2006a, *a.g.e.*, ss.38 - 75, 2006b, *a.g.e.*

132 Bkz. Yıldırım, 2021, *a.g.e.*, s.141.

133 Çolak, *a.g.e.*, s.176.

134 Yıldırım, 2021, *a.g.e.*, ss.181-182.

135 *A.g.e.*, ss.149, 151, 158.

136 *A.g.e.*, ss.210-211.

137 *A.g.e.*, ss.187-188.

138 *A.g.e.*, ss.190, 193.

CHP içinde hizip yaratan ve çok partili hayata geçilerek DP’nin kurulmasına da zemini hazırlayan “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, 11 Haziran 1945 tarihinde yasalaşmıştır.¹³⁹ Kanunun temel mantığını a) *toprağı olmayan ya da az toprağa sahip olan köylülere toprak dağıtmak*, b) *yeterli toprağı olsa da üretim araçlarına sahip olmayan köylülere gerekli donanım/demirbaş yardımı yapmak* oluşturmaktaydı.¹⁴⁰ Toprak dağıtma politikası, yoksul köylülerin ekonomik sorunlarını çözmeyi ve kırdan kente düzensiz göçlerin yaratabileceği kentleşme sorunlarını engellemeyi amaçlamıştı.¹⁴¹ 22 Mart 1950’de bazı maddelerinde değişiklik yapılarak kabul edilen Kanunun “*sivri yönleri*” törpülenmiş ve reformun gerçekleşme ihtimali ortadan kalkmıştır.¹⁴²

1931 yılında toplanan 3. Büyük Kurultay’da, CHP’nin altı ok ideolojisinin halk nezdinde yayılması ve benimsenmesi¹⁴³ için “*Halkevleri ve odaları*”¹⁴⁴ kurulmasına karar verilmişti.¹⁴⁵ Cumhuriyet’in temel değerlerinin ülke geneline yayılması ve devletin denetimi dışındaki kalan kültürel ve siyasal yapıyı, devlet önderliğinde oluşturulacak bir projeye ikame etmeyi amaçlayan Halkevleri,¹⁴⁶ üst düzey bürokrasinin ve Cumhuriyet’in kurucu elitlerinin önemli desteklerini almıştır.¹⁴⁷ 1942 yılında CHP, valiliklere bir talimatname göndererek, Halkevlerinin faaliyetlerini gereğince yerine getirebilmeleri için il özel idare ve belediye bütçelerinden tahsilat gerçekleştirilmesini talep etmiş; 1946 sonrasında bazı belediye yönetimlerinin el değiştirmesiyle Halkevleri faaliyetlerinde ciddi aksaklıklar yaşanmasına karşın CHP’nin Halkevlerine kurumsal bir kimlik kazandırmaları çabaları (tüzel kişilik verilmesi vb.) devam etmiştir.¹⁴⁸ CHP tek parti döneminde parti toplantılarını, kurultay faaliyetlerini Halkevlerinde gerçekleştirmiş; başta ulusal siyaset olmak yerel siyaseti de etkileyen birçok propaganda faaliyeti, CHP’li kurmaylar tarafından Halkevleri vasıtasıyla hayata geçirilmiştir.¹⁴⁹ DP iktidarı sonrası -*CHP ile olan*

139 Ahmad ve Turgay Ahmad, *a.g.e.*, s. 13. Karaömerlioğlu, *a.g.e.*, s.118.

140 Ruşen Keleş ve Ayşegül Mengi, *Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları*, İmge Kitabevi, 2022, Ankara, s.109.

141 Çavuşoğlu, *a.g.e.*, s.142. Yıldırım, 2021, *a.g.e.*, ss.85-86.

142 Ahmad ve Turgay Ahmad, *a.g.e.*, s.62.

143 Çalışmanın belirli yerlerinde vurgulandığı üzere, Türkiye’de mevcut dönemde nüfusun büyük bir çoğunluğunu köylülerin oluşturması ve tek parti iktidarından duyulan rahatsızlıklar, Halkevleri projesinin köycülük söylemine yaptığı vurgunun temel nedenini oluşturur. Karaömerlioğlu, *a.g.e.*, s.58.

144 Halk Odaları, Halkevlerinin köylerde daha rahat faaliyet gerçekleştirmesi (sorunların halkevlerine taşınmadan köyde çözülmesi, halkevleri temsilcilerinin köylere gittiğinde rahatça konaklayabilmesi vb.) amacıyla kurulmuştur. Karaömerlioğlu, *a.g.e.*, s.62.

145 Cevat Geray, *Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar (Sorunlar Yaklaşımlar Örgütlenmeler)*, TODAİE Yayınları, Ankara, 1974, s.11.

146 Karaömerlioğlu, *a.g.e.*, s.57.

147 Sevin Osmay, “1923’ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü”, *75 yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.142.

148 Müslime Güneş, “Adnan Menderes ve Halkevleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.12, S.25, 2012, s.149. Cemalettin Canlı, “Halkevleri Tarihin Dönüm Noktası”, *Mülkiye Dergisi*, 25, 2014, ss.247-252.

149 Sert, *a.g.m.*, s.99.

rabıtasına istinaden- Halkevlerine karşı devletin ve hükümetin tutumu değişmiş; Halkevlerinin kapatılmasını ve mal varlıklarına el konulmasını öngören yasa teklifi 8 Ağustos 1951’de kabul edilmiştir.¹⁵⁰ 1952 yılı sonu itibarıyla toplamda 478 Halkevi ve 4322 Halkodası kapatılmış ve tek parti döneminde başlayan bu deneyim tamamen son bulmuştur.¹⁵¹

DP döneminde yerel siyaseti sivil toplum ölçeğinde etkileyen önemli faktörlerden biri de 1959 yılında Vatan Cephesi’nin kurulması olmuştur. Vatan Cephesi, 1957 seçimlerinden sonra yaşanan oy kaybı ve muhalefetin Milli Muhalefet Cephesi’ni kurmasına karşı ulusal düzeyde bir çıkar birliği oluşturarak siyasal bir güç yaratmaya çalışmıştır. İşletmeler için ruhsat almak, imar sorunlarını çözmek vb. hususlarda küçük yerel girişimciler Vatan Cephesi’ne kaydolmuşlar ve siyasi kayırmacılık yoluyla kentsel ölçekte önemli çıkarlar elde etmişlerdir.¹⁵²

2.a. Vesayet ve Demokratikleşme Arasında: Yerel Yönetimler

Türkiye’de yerel yönetimlerle ilgili çıkarılan kapsayıcı ve düzenleyici ilk yasa, 1924 tarihli Köy Kanunu’dur. Kanun’a göre bir yerel yönetim birimi¹⁵³ olarak tanımlanan köy tüzel kişilik kazanmış; köylülerin mecbur tutulduğu ve isteğine bağlı olarak belirli yükümlülükler, yasa metninde oldukça sade bir dille belirtilmiştir. Köyün geleneksel hukukuna ait imece usulü, “işgücüyle ödenen köy gelirine” dönüştürülmüş ve sonraki yıllarda da imecenin uygulama alanı (yangınların söndürülmesi, okul yapımı vb.) oldukça genişletilmiştir. Köylünün mevcut koşulları (gelir, sağlık durumu, çalışma mevsimi vb.) gözetilmeden bir “yükümlülük” haline dönüşen imece, köylüler tarafından tepkiyle karşılanmış ve bir süre sonra her şey devletten beklenir hale gelmiştir.¹⁵⁴

Erken Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Ankara ve İstanbul, bu kentlere özel olarak hazırlanan yasalarla yönetiliyordu. Fakat dönemin ussal/akılcı kent tasavvurunu destekleyecek biçimde kapsamlı bir düzenlemenin tüm kentler için ihtiyaç olduğu da açıktı. Ankara’daki belediyecilik deneyiminin de katkısıyla¹⁵⁵ 1930 tarihinde İstanbul (İstanbul’da vilayet ve belediye birleştirilmişti) ve Ankara (vilayet ve belediye ayrı olsa da belediye başkanını İçişleri Bakanı belirliyordu) dışındaki belediyeleri eşit olarak kabul eden

150 Güneş, *a.g.e.*, s.152.

151 Canlı, *a.g.e.*, s.252.

152 Sert, *a.g.m.*, ss.124-125.

153 İlgili Yasa’ya göre, nüfusu 2.000’in altında kalan yerlerin köy olarak tanımlanması, bu nüfusun üzerindeki yerleşim yerlerinin belediye olarak kabul edildiğinin bir göstergesi ve kriteri oldu. Oktay, *a.g.e.*, s.177.

154 Geray, *a.g.e.*, s.6.

155 Ankara’daki belediyecilik deneyimi, dönemin bürokratik elitleri tarafından tüm Türkiye’ye uygulanmak istenmiş ve 1580 sayılı Yasa bu koşullarda oluşturulmuştur. Keleş ve Duru, *a.g.m.*, ss.28-29.

1580 sayılı Kanun¹⁵⁶ yürürlüğe girdi. Merkezîyetçi bir tahayyülle hazırlanan Kanun’a¹⁵⁷ göre belediye başkanlarının belediye meclisi içinden seçilmesi öngörülse de mülki idare amirlerine belediye başkanlığı yolu da açılmıştır. Belediye başkanları, il merkezindeki belediyelerde İçişleri Bakanı’nın önerisi ve Cumhurbaşkanı’nın onayıyla, diğer belediyelerde ise sadece valinin onayıyla atanmaktadır. Yine ilgili Kanun ile vali ya da İçişleri Bakanının onaylamaması halinde seçimlerin yenileceği vurgulanmış ve yerel yönetimlerin siyasal konularda karar almaları yasaklanmıştır. Kanun belediyelere oldukça geniş yetkiler tanısa da kaynak yetersizlikleri belediyelere yüklenen tüm görevlerin ifa edilmesini olanaklı kılmamıştır. Çok partili hayata geçişe kadar belediyeçilik hizmetlerini etkileyen değişikliklerin yerel demokrasiyi kuvvetlendirecek sonuçlar yarattığını söylemek mümkün değildir.¹⁵⁸ Toparlayacak olursak, nüfusun büyük bir çoğunluğunun köylerde yaşadığı¹⁵⁹ tek partili yıllarda, merkezin yerel üzerinde aşkın bir vesayeti bulunmaktaydı.¹⁶⁰ Mülki idare ve yerel yönetim arasında herhangi bir ayırım görülmezken¹⁶¹ CHP de devlet aygıtının önemli bir aktörü¹⁶² olarak konumlanmıştır.¹⁶³ 1929 ekonomik krizi sonrası tarımda yaşanan ekonomik gerileme ve ithal ikameci stratejiyle ticaretle uğraşan toprak sahiplerinin güçlerinin azalması, devlet bürokrasisinin yereldeki gücünü arttırmıştır.¹⁶⁴

1945 yılı ve sonrasında, yerel ölçekteki iktidar ilişkilerini de etkileyecek biçimde, belediyelerin önemini arttıracak bazı düzenlemeler hayata geçmiş ve sivil toplum nezdinde de bazı girişimler ortaya çıkmıştır. 17 Temmuz 1945 yılında belediyeler arası birliğin sağlanması hususunda Türk Belediyeçilik Derneği kurulur.¹⁶⁵ 16 - 20 Kasım 1946 tarihlerinde Ankara’da düzenlenen Belediyeçilik Kongresi, “komün yönetimi, yerel demokrasi, yerel özerklik” gibi

156 Söz konusu tarihten sonra belediye yönetimini ilgilendiren birçok yasa yürürlüğe girmiştir. Tekeli, 2009, *a.g.e.*, s. 50. Oktay, *a.g.m.*, s. 180.

157 Belediye meclisinin toplanma sıklığının azaltılarak encümenin görece kuvvetlendirilmesi, belediye meclisi kararlarının o yerin mülki amiri tarafından onaylanması vb. merkezîyetçi niteliğe sahip Kanunun, oy kullanma yaşının 18’e, seçilme yaşının da 25’e düşürülmesi, oy kullanmak ve seçilmek için emlak vergisi ödeme şartının kaldırılması, kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması gibi yerel temsili arttıran niteliklerinin de bulunduğunu söylemek gerekir. Lakin tek parti iktidarında siyasal temsili genişletecek şartların olgunlaşması da mümkün olmamıştır. Oktay, *a.g.m.*, ss.179-180.

158 Görmez, *a.g.e.*, ss.107 - 116, Tekeli, 2009, *a.g.e.*, ss.55-60.

159 Karaömerlioğlu, *a.g.e.*, s.48.

160 Bkz. Görmez, *a.g.e.* ss.107-116.

161 Süleyman Yaman Koçak ve Ali Ekşi, “Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye’de Yerel Yönetimler”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.21, 2010, s.300.

162 Çavuşoğlu, *a.g.e.*, s.48. Örneğin, Nevzat Tandoğan 1929 yılında Ankara Valisi ve Belediye Başkanı olarak atanır. 1936 yılında CHP İl Başkanlığına, 1937 yılında da Ankara İmar Heyeti Başkanlığı’na getirilir. Sert, *a.g.m.*, ss.89-90.

163 Karaömerlioğlu, *a.g.e.*, s. 56. Oktay, *a.g.e.*, s.183.

164 Ronnie Margulies ve Ergin Yıldızoğlu, “Tarımsal Değişim: 1923-1970”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Ed. Irvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 2006, ss.288-290.

165 Tekeli, 2009, *a.g.e.*, s.126.

tartışmaları gündeme getirmiştir.¹⁶⁶ 1946 yılında çıkan 4878 sayılı Kanun ile önceden yaklaşık bir hafta süren yerel seçimlerin bir günde tamamlanması kararlaştırılır.¹⁶⁷ 1947 yılında Gayrimenkul Mal Sahipleri Derneği İstanbul'un yönetimi için hazırladıkları broşürde, atanmış valilerin belediye başkanı olmaları ve belediye meclis üyelerinin seçim usulü eleştirilmiştir.¹⁶⁸ 1948 yılında çıkarılan Kanun ile de Ankara'ya tanınan ayrıcalık kaldırılarak, Ankara Belediye Başkanı Rağıp Tüzün meclis tarafından başkan seçilmiştir.¹⁶⁹ 1948 yılında "Belediye Gelirleri Kanunu" ile birlikte belediyelerin mali güçlerini arttıran bir düzenleme gerçekleştirilir.¹⁷⁰ Bu yıllarda, il özel idarelerinin görevlerinin büyük bir bölümünün merkezi yönetim tarafından devralınmasıyla, belediye yönetimleri güçlendirilmiş ve belediye sayıları kırsal kesimi de kapsayacak biçimde artmıştır.¹⁷¹ Lakin bu çabalar yerel yönetimler üzerindeki vesayeti azaltmayacaktır.¹⁷²

Ankara Belediyesinin 1948 tarihli uygulamasına istinaden 1949 yılında çıkarılan 5431 sayılı Kanun ile 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu'nun ilgili maddesinde yapılan değişikliklerle, kaçak yapıların meşrulaştırılması ve teknik gerekliliklere uymayan yapıların yıkılmasında belediyeler oldukça güçlendirilmiştir.¹⁷³ 1948 yılında uygulamaya konulan 5228 sayılı "Bina Yapımını Teşvik Kanunu" ile de belediyelere "arsa üretme" yükümlülüğü getirilmiş; 24 Nisan 1950 tarihli ve 2490 sayılı Kanun ile de belediyelere ürettiği konutların ¾'ünü hemşerilerine devredebilme yetkisi verilmiştir.¹⁷⁴ Ayman Güler'e¹⁷⁵ göre 1950'lilerde, kamu mülkiyetinden özel mülkiyete aktarılan topraklar, bu yıllardaki kadastro ve tapu süreçlerinde yaşanan aksaklıklar nedeniyle kamunun aleyhine gerçekleşmiş; belediyeler kentsel arsa spekülasyonlarını önleyemediği gibi özel mülkiyete aktarılan topraklardan ya da kentsel rantlardan pay alamamışlardır. Ayrıca söz konusu yıllarda hızlı kentleşmeyle birlikte imar planlarının eksiksiz biçimde uygulanması için belediyeler istimlak uygulamasına başvurmaktadır. Fakat mevzuattaki karmaşa bu yöntemin de sağlıklı biçimde gerçekleşmesine izin vermediği için 8 Eylül 1956 tarihinde - *Adnan Menderes'in İstanbul'da gerçekleştireceği imar müdahaleleri öncesi*- 6830 sayılı İstimlak Kanunu çıkarılmıştır.¹⁷⁶ Böylelikle çok partili hayata geçiş sonrası artan kentleşme oranlarıyla birlikte belediyelerin bayındırlık faaliyetlerine ilişkin yetkilerinin artırıldığı görülürken,¹⁷⁷ belediye sayısındaki ciddi artış

166 Görmez, *a.g.e.*, s.123.

167 Tekeli, 2009, *a.g.e.*, s.126. Ayman Güler, *a.g.e.*, s.229.

168 Ali Eşref Turan, *Türkiye'de Yerel Seçimler*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.99.

169 Tekeli, 2009, *a.g.e.*, s.126, 127. Sert, *a.g.m.*, s.89.

170 Tekeli, 2009, *a.g.e.*, s.132.

171 Ayman Güler, *a.g.m.*, ss.235-238.

172 Tekeli, 2009, *a.g.e.*, s.127.

173 *A.g.e.*, ss.138-139.

174 *A.g.e.*, ss.140.

175 Ayman Güler, *a.g.e.*, s.234.

176 Tekeli, 2009, *a.g.e.*, s.147.

177 Oktay, *a.g.m.*, s.183.

(91’den 412’ye) kentleşmeyle ortaya çıkan hizmetlere olan talebin yanında, iktidarların belediyeleri alternatif bir iktidar alanı olarak görmeleri şeklinde de yorumlanmıştır.¹⁷⁸

İl özel idaresi ve köyleri kapsam dışında bırakarak ve belediyelerin imar ve bayındırlık faaliyetlerini krediler yoluyla desteklemesi beklenerek 1933 yılında kurulan Belediyeler Bankası¹⁷⁹ ile Belediyeler İmar Heyeti’nin birleşmesiyle, 1945 yılında İller Bankası kurulmuştur. Banka, ilin tamamını (il özel idareleri, köyler) kapsayacak yatırımları (içme suyu, elektrik şebekesi vb.) finanse edecek kredi kurumu olmasının yanında, yerel yönetimlere teknik destek de sağlayan ve özellikle belediyelerin borçlanma kapasitelerini de genişletmesi umulan bir “*yerel yönetim bankası*” olarak tasarlandı.¹⁸⁰ Artan kentleşme süreçleriyle söz konusu yatırımlar Banka’nın temel faaliyet alanına girmiş ve böylece merkezi yönetim, yerele kaynak aktarımı ve aktarılan kaynağın niteliği konularında önemli bir güce erişmiştir.¹⁸¹

1580 sayılı Belediye Kanunu’nun, İstanbul’da belediye ve il özel idaresini bir bütün gören uygulaması, 10 Nisan 1954 tarihli 6349 sayılı Kanun ile kaldırılarak, belediye ve mülki idare -*iki yıl gecikmeyle*- ayrıştırılmıştır.¹⁸² Meclis, Kanunun kendisine verdiği yetkiye rağmen bu tarihten sonra valilik görevini de sürdüren üç belediye başkanını (Fahrettin Kerim Gökay,¹⁸³ Mümtaz Tarhan, Ethem Yetkiner) ve 1958 yılındaysa eski bir vali olan Kemal Aygün’ü başkan olarak seçmiş; 1957 yılında da dönemin başbakanı Adnan Menderes’e “*fahri belediye başkanlığı*” unvanı vermiştir.¹⁸⁴ Hem Ankara hem de İstanbul’da yaşanan bu gelişmelerin, belediyelerin demokratikleşmesine katkı sağladığı söylenemez.¹⁸⁵

178 Koçak ve Ekşi, *a.g.m.*, s.301.

179 Oktay, *a.g.m.*, s.181.

180 Tekeli, 2009, *a.g.e.*, s.129.

181 Ayman Güler, *a.g.e.*, s.240.

182 Tekeli, 2009, *a.g.e.*, ss.126-127.

183 Fahrettin Kerim Gökay döneminde gerçekleştirilen “Migros” denemesi, dönemin en ilgi çekici uygulamalarından biridir. Gökay’ın kentlinin yaşam maliyetlerini ucuzlatmak için gerçekleştirdiği “tanzim satış kurumları” denemesinden sonra, kentsel yoksulluğu daha kapsamlı biçimde çözmek adına, İsviçreli bir senatörün Türkiye’ye davet edilerek önerdiği “Migros” uygulaması hayata geçirilmiştir. Sistemin amacı, üreticiden tüketiciye doğrudan satış kanalları kurmak ve taşıtlara dayalı bir dağıtım ağı yaratmaktır. Uygulama tüketici kadar üreticinin de çıkarlarını korumayı amaçlamıştır. Esnaf kooperatiflerden tepkiyle karşılanan uygulama 1955 yılında hayata geçmiştir; dağıtım sürecini genişletmek ve hızlandırmak adına da fabrika sistemleri kurulmasına karar verilmiştir. Tekeli, 2009, *a.g.e.*, ss.164-167.

184 Turan, *a.g.e.*, ss.98 - 100.

185 Tekeli, 2009, *a.g.e.*, s.126.

2.b. Ulusal Siyasetin Etkisinde: Yerel Seçimler

CHP ile Serbest Cumhuriyet Fırkasının katıldığı, 1580 sayılı Kanunun yaptığı düzenleme (seçimlerin dört yılda bir yapılması şartı) sonrası gerçekleşen ilk belediye seçimi, 1930 yılında gerçekleşti ve bu yıldan sonra çok partili hayata kadar gerçekleşen belediye seçimlerinin (1934, 1938 ve 1942) tamamını, seçime tek parti olarak giren CHP kazandı.¹⁸⁶ 8 Mayıs 1946 tarihinde Genel Başkan Bayar'ın kamuoyuna deklare ettiği üzere DP'nin boykot ettiği¹⁸⁷ ve katılımın oldukça düşük olduğu 26 Mayıs 1946 tarihli *-çok partili hayata geçişin ilk seçimi olan-* belediye seçimleri, DP'ye göre büyük yolsuzluklar¹⁸⁸ içinde geçmiştir.¹⁸⁹ Aynı yılın Eylül ayında gerçekleştirilen il genel meclisi seçimlerinde de DP, seçim usulsüzlükleri nedeniyle 56 ilçedeki seçimlerden çekilmiş; 1947 yılında gerçekleşen Köy Muhtar ve İhtiyar Meclisi Seçimleri de gergin siyaset iklimi nedeniyle DP tarafından boykot edilmiştir.¹⁹⁰ Bayar'a göre bu seçimlerdeki yolsuzluklar ve skandallar, DP'nin kırsal alandaki iktidarını kırmak üzere planlanmıştır.¹⁹¹

14 Mayıs 1950'den sonra iktidar olan DP, aynı yıl sırayla gerçekleştirilen üç yerel seçimden de (muhtar ve ihtiyar heyeti, belediye meclisi ve il genel meclisi) üstünlükle ayrılarak¹⁹² iktidarını¹⁹³ pekiştirir.¹⁹⁴ 1952 yılında gerçekleştirilen belediye meclisi ve il genel meclisi seçimlerinden de DP önemli bir üstünlükle ayrılmıştır.¹⁹⁵ 1950 yerel seçimleri sonrasında yerel meclislerdeki "bürokratların" sayıları azalırken, 1950'den de önce yerel meclislerde aktif olan küçük ölçekli girişimciler (esnaf, zanaatkâr, eşraf, serbest meslek erbabı vb.), bürokratlardan boşalan alanları doldurarak varlıklarını güçlendirerek sürdürmüşlerdir.¹⁹⁶ Fakat bu dönüşümün "bürokrasinin etkinliğini" azalttığını söylemek güçtür. Görmez'e¹⁹⁷ göre bu dönemde bürokrasinin niteliği değişmemiş, CHP'li bürokratik elitlerin¹⁹⁸ yerini DP'li bürokratik elitler doldurmaya başlamıştır.

186 Oktay, *a.g.m.*, ss.181-182.

187 Murat Burgaç, "1946 Genel Seçimlerinde Propaganda", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.13, S.26, 2013, s.165.

188 Bu seçimde, oy verme işleminin bir günde tamamlanması, partilere sandık başında temsilci bulundurma imkânının getirilmesi, başkası adına oy kullanmanın kaldırılması, mühürlü zarflarda serbestçe oy kullanılması vb. seçim sürecini daha demokratik kılabilecek uygulamaların hayata geçirildiği bilinmektedir. Oktay, *a.g.e.*, s.182.

189 Ahmad ve Turgay Ahmad, *a.g.e.*, s.19.

190 Yılmaz, *a.g.e.*, s. 326. Turan, *a.g.e.*, s.81.

191 Ahmad ve Turgay Ahmad, *a.g.e.*, s.30.

192 Ahmad ve Turgay Ahmad, *a.g.e.*, s.4.

193 Menderes'e göre bu zafer CHP'yi "muhalefetten de tasfiye" etmiştir. Ahmad ve Turgay Ahmad, *a.g.e.*, s.75.

194 Eroğul, *a.g.e.*, s.120. Yılmaz, *a.g.m.*, s.327.

195 Turan, *a.g.e.*, ss.87 - 91.

196 Ayman Güler, *a.g.e.*, s.230.

197 Görmez, *a.g.e.*, s.121.

198 Kavramın ayrıntılı bir tartışması için bkz. Metin Heper ve M. Selçuk Sancar, "Is legal-rational bureaucracy a prerequisite for a rational-productive bureaucracy?", *Administration & Society*, C. 30, S. 2, 1998, ss.143-165.

Eroğul’a¹⁹⁹ göre DP’nin iktidara geldikten çok kısa süre sonra, muhalefet yıllarında vadettiği “siyasal liberalizme” koyduğu mesafe, 2 Mayıs 1954 seçimlerinden sonra daha da açılmış; seçim yasasında yapılan bir düzenlemeyle, 1955 yerel seçimleri²⁰⁰ öncesini de etkileyecek²⁰¹ muhalefetin radyo yoluyla propaganda yapması ve karma liste usulüyle seçime girmeleri engellenmiştir. Siyaset ikliminin sertleşmesi CHP kanadında da karşılık bulmuş ve Parti Meclisi, 1955 yılındaki belediye ve il genel meclisi seçimlerine katılmama kararı almıştır. 25-30 Eylül 1955 tarihlerinde gerçekleşen, CHP ve Cumhuriyetçi Millet Partisi’nin katılmadığı mahalli seçimlere katılım oranı da (*kayıtlı seçmenin % 39,7’si*) çok düşük olmuştur.²⁰² 13 Kasım 1955 tarihinde CHP’nin katılmadığı, DP dışında sadece Türkiye Köylü Partisi’nin katıldığı belediye seçimlerinde bağımsızların aldığı oylar, DP’ye olan tepkinin büyüdüğü²⁰³ ve CHP’nin seçimlere girmeyerek büyük bir hata yaptığı²⁰⁴ yorumlarına neden olmuştur. 1 Eylül 1956’da, 19 Eylül 1958’de ve 20 Temmuz 1959’da muhtar seçimleri bir yıl;²⁰⁵ 1955 Yerel Seçimlerinden 1960 Darbesi’ne kadar geçen süredeyse yerel seçimlerin neredeyse tamamı, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararlarıyla ertelenmiştir.²⁰⁶

199 Eroğul, *a.g.e.*, s.125.

200 1952 yılından sonraki ilk yerel seçimlerin yasal değişikliğe göre 1954 yılında yapılması gerekmektedir. Fakat Meclis’te yapılan değişiklikle birlikte hem belediye meclisi hem de il genel meclisi seçimleri 1955 yılına ertelenmiştir (Yılmaz, 2019: 328). 17 Temmuz 1953 tarihinde de muhtar seçimleri, Kasım 1954’te gerçekleştirilmesi planlanan milletvekili genel seçimleri sonrasında ertelenmiştir. Ahmad ve Turgay Ahmad, *a.g.e.*, s.112.

201 Sert, *a.g.m.*, s.101.

202 Ahmad ve Turgay Ahmad, *a.g.e.*, s. 141.

203 Turan, *a.g.e.*, ss. 95 – 96.

204 Bkz. Ahmad ve Turgay Ahmad, *a.g.e.*, s. 143.

205 *A.g.e.*, ss. 153, 187, 198.

206 Çolak, *a.g.e.*, s. 310.

Sonuç

Bu çalışma, çok partili hayata geçişten 1960 Darbesi'ne kadar geçen sürede, kent politikasının ve yerel ölçekteki iktidar yapısının ve ilişkilerinin temel izleklerine değinmiştir. Söz konusu dönem, Türkiye'nin kentleşme deneyiminin önemli kırılmalarını ve dönüşümlerini içermektedir. Ekonomik ve siyasal çelişkiler/gerilimler de kentsel politikanın aksaklıklarını iyice derinleştirmiştir. Bu kırılmalar ve dönüşümler, 1960 yılı sonrasında farklı güzergâhlara evrilseler de Türkiye'nin kentleşme politikası uzunca bir dönem bu yıllardan miras kalan sorunları ve açmazları aşmaya çalışmıştır.

1945 - 1960 yılları arasında devlet bir yandan göz ardı edilemeyecek boyutlara gelen kentsel sorunları aşmaya çalışırken, bir yandan da siyasal açıdan önem kazanan köyden kente göç eden gecekonducuların taleplerine yanıt vermek durumunda kalmıştır. Örneğin, Menderes'in imar operasyonları, nitelsiz işgücüne olan talebi de arttırmış ve kırdan kente göçlerle birlikte gecekondu yapımı hız kazanmıştır. DP'li yılların karayolu ağırlıklı ulaşım politikasına uygun bir kentleşme süreci, özellikle kırsal alanlardan İstanbul'a göçleri oldukça kolaylaştırırken, İstanbul Belediyesi de bu süreçte mali anlamda da oldukça kuvvetlendirilmiştir. Bu süreçte, iktidarın gözdesi olan ve kırdan kente göç eden köylülerin oluşturduğu gecekondu mahalleleri, kayırmacı ilişkileri yeniden üreterek yerel siyaseti de etkilemiştir. 1945 yılı sonrasında yerel yönetimleri planlama ve konut yapımı gibi imar süreçlerinin yanında temsil ve katılım bağlamında da güçlendirmeyi hedefleyen yasal düzenlemelerin yarattığı demokratik siyasal iklim, 1950'lerin ortasında DP'nin yaşadığı oy kaybı ve ekonomik krizle birlikte bir anda kaybolmuş ve yerel yönetimler üzerinde vesayet bir türlü kaybolmamıştır. Sayısı arttırılabilecek bu örnekler, söz konusu yıllardaki kentsel politika yapım süreci ve yerel iktidar ilişkileri arasındaki rabitanın bir hayli karmaşık olduğunu göstermektedir.

Günümüzün kentleşme süreçleri, çok partili hayata geçilen yıllardaki kentleşme süreçlerinden bir hayli farklıdır. Fakat *kamu yararı kavramını gözetmeyen, rasyonel bir zeminden kopuk* kentleşme süreçlerinin sorunlarına/açmazlarına yanıt verme niyetiyle yapılan yasal düzenlemeler (yerel yönetim reformları, planlama süreçlerinin revize edilmesi vb.), problemin kaynağını yok etme konusunda noksan kalabilmektedir.²⁰⁷ Cumhuriyet'in ussal/akılcı kent politikasından kopuşa neden olan tarihsel kırılmaların dikkatli biçimde ele alınması, kentsel politika yapımını ve yerel siyaseti etkileyecek dönüşümlerin daha da ivmelendiği 1960 yılı sonrası anlamda da yol gösterici olabilir.

²⁰⁷ Bkz. Ruşen Keleş, *Kent, Kentsel Siyaset ve Çevre Yazıları (1993-2014)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, s. 293.

KAYNAKÇA

I. Kitaplar

- AHMAD, Feroz ve TURGAY AHMAD, Bedia, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976.
- ALTABAN, Özcan, “Cumhuriyetin Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 41- 64.
- AYMAN GÜLER, Birgül, *Yerel Yönetimler Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım*, İmge Kitabevi, Ankara, 2013.
- BAYDAR NALBANTOĞLU, Gülsüm, “Sessiz Direnişler ya da Kırsal Türkiye ile Mimari Yüzleşmeler”, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Edt. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 153 - 167.
- BİLGİN, İhsan, “Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyet’in İmarı”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 255 - 272.
- ÇAVUŞOĞLU, Erbatur, *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.
- EKİNCİ, Oktay, “Kaçak Yapılaşma ve Arazi Spekülasyonu”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 191 - 198.
- EROĞUL, Cem, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945 - 1971”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Ed. Irvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 112 - 158.
- GERAY, Cevat, *Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar (Sorunlar Yaklaşımlar Örgütlenmeler)*, TODAİE Yayınları, Ankara, 1974.
- GÖRMEZ, Kemal, *Yerel Demokrasi ve Türkiye: Yerel Yönetim ve Belediyeler*, Vadi Yayınları, İstanbul, 1997.

- KARAÖMERLIOĞLU, Asım, *Orada Bir Köy Var Uzakta Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.*
- KARPAT, Kemal, *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme, Timaş Yayınları, İstanbul, 2020.*
- KELEŞ, Ruşen, *Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992), IULA: Yerel Yönetim Dünyası, İstanbul, 1993.*
- KELEŞ, Ruşen, *Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.*
- KELEŞ, Ruşen, *Kent, Kentsel Siyaset ve Çevre Yazıları (1993-2014), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.*
- KELEŞ, Ruşen ve MENGİ, Ayşegül, *Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları, İmge Kitabevi, Ankara, 2022.*
- KEYDER, Çağlar, “Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politikası”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Ed. Irvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 2006a, ss. 38 - 75.
- KEYDER, Çağlar, “İktisadi Gelişme ve Bunalım”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Ed. Irvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 2006b, ss. 310 - 325.
- KUBAN, Doğan, “1950’lerde İstanbul’da Menderes İmarı”, *İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.*
- KURTOĞLU, Ayça, *Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örneği, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004*
- KURTULUŞ, Hatice, “Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye’nin Kentleşme Deneyimi”, *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*, Ed. Örgen Uğurlu vd., Örgün Yayınevi, İstanbul, 2010, ss. 177-225.
- MARGULIES, Ronnie ve YILDIZOĞLU, Ergin, “Tarımsal Değişim: 1923 - 1970”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Ed. Irvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 285 - 309.
- OSMAY, Sevin, “1923’ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 139 - 154.
- SEY, Yıldız, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Mimarlık ve Yapı Üretimi”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 25 - 39.
- ŞENGÜL, Tarık, *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi, İmge, Ankara, 2009.*

- ŞENYAPILI, Tansı, “Cumhuriyet’in 75. Yılı, Gecekondu’nun 50. Yılı”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 235 - 254.
- TAPAN, Mete, “İstanbul’un Kentsel Planlamasının Tarihsel Gelişimi ve Planlama Eylemleri”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 75 - 88.
- TEKELİ, İlhan, “Başkent Ankara’nın Öyküsü”, *Türkiye’de Kentleşme Yazıları Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar: 3*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1982a, ss. 49 - 81.
- TEKELİ, İlhan, “Kapitalistleşme Süreci İçinde Türkiye’nin Konut Üretimine Bir Bakış”, *Türkiye’de Kentleşme Yazıları Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar: 3*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1982b, ss. 241 - 259.
- TEKELİ, İlhan, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998a, ss. 1 - 24.
- TEKELİ, İlhan, “Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye’de Kent Planlaması”, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998b, ss. 136 - 152.
- TEKELİ, İlhan, *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü 1923 - 1990*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009.
- TEKELİ, İlhan, *İstanbul ve Ankara İçin Kent İçi Ulaşım Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010.
- TEKELİ, İlhan, “II. Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye’nin Kent Planlaması Pratiğindeki Gelişmeler”, *Türkiye’nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları Toplu Eserler 15*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 148 - 167.
- TEKELİ, İlhan, GÜLÖKSÜZ, Yiğit ve OKYAY, Tarık, *Dolmuşlu, Gecekondu, İşportalı Şehir*, İdealkent Yayınları, Ankara, 2022.
- TOPRAK, Zerrin, *Kent Yönetimi ve Politikası*, Akevler Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi Yayını, İzmir, 1987.
- TURAN, Ali Eşref, *Türkiye’de Yerel Seçimler*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.
- TÜREL, Ali, “Kent ve Ulaşım”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 155 - 170.
- UNBEHAUN, Horst, *Türkiye Kırsalında Kliyentalizm ve Siyasal Katılım*, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2006.

YILDIRMAZ, Sinan, "Kente Yönelen Köylüler: Kırsal Yapının Dönüşümü, Göç ve Gecekondu", *Tarih Sınıflar ve Kent*, Ed. Besime Şen ve Ali Ekber Doğan, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010.

YILDIRMAZ, Sinan, *Türkiye'de Köylülüğün Sosyal Tarihi (1945-1960)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021.

II. Makaleler

AKBULUT, Örsan, "Yerel Seçimlerin Yerelliği", *Kamu Yönetimi Dünyası*, C.5, S.17-18, 2004, ss. 43-48.

AYDINER, Tolgahan, "Pseudo Bir Kavram Olarak Yerel", *Memleket Siyaset Yönetim*, S.31, 2019, ss. 53 - 92.

BURGAÇ, Murat, "1946 Genel Seçimlerinde Propaganda", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.13, C.26, 2013, ss. 163 - 184.

CANLI, Cemalettin, "Halkevleri Tarihin Dönüm Noktası", *Mülkiye Dergisi*, S.25, 2014, ss. 247 - 252.

ÇOBAN, Aykut Namık, "Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.67, S. 3, 2012, ss. 75 - 108.

DEMİR, Şerif, "Van'da Siyasi Hayat, 1945-1960", *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van Özel Sayısı, 2021, ss. 133-160.

ERMAN, Tahire, "Gecekondu Çalışmalarında 'Öteki' Olarak Gecekondu Kurguları", *European Journal of Turkish Studies*, Thematic Issue No. 1, 2004, ss.1 - 20.

GENÇ, Fatma Neval, "Gecekonduyla Mücadeleden Kentsel Dönüşüme Türkiye'de Kentleşme Politikaları", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S.1, 2014, ss. 15-30.

GÜNEŞ, Müslime, "Adnan Menderes ve Halkevleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.12, S.25, 2012, ss. 141 - 155.

HEPER, Metin ve SANCAR, M. S. "Is legal-rational bureaucracy a prerequisite for a rational-productive bureaucracy?", *Administration & Society*, C. 30, S. 2, 1998, ss. 143-165.

KELEŞ, Ruşen ve DURU, Bülent, "Ankara'nın Ülke Kentleşmesindeki Etkilerine Tarihsel Bir Bakış", *Mülkiye*, C.32, S.261, 2008, ss. 27 - 44.

KOÇAK, Süleyman Yaman ve Ekşi, Ali "Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye'de Yerel Yönetimler", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.21, 2010, ss. 295 - 307.

- KÜÇÜKKÜLAHLI, Sibel, “İktisadi Gelişmenin Gündelik Hayata Etkileri: Demokrat Parti Dönemi İstanbul Örneği”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.33, 2017, ss. 519-554.
- NERGİZ, Bilal, “1945-1960 Arası Yerel Seçimlerde Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da CHP-DP Mücadelesi”, *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, C.3, S.2, ss. 104 - 123.
- NURAYBAYRAKTAR, Adile, “Başkent Ankara’da Cumhuriyet Sonrası Yaşanan Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu ve Modern Mekânlar”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.1, 2016, ss. 68 - 74.
- OKTAY, Tarkan, “1920-2020 Döneminde Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi”, *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.2, 2020, ss. 171-223.
- PULAT GÖKMEN, Gülçin, “Türkiye’de Apartmanlaşma Süreci ve Konut Kültürü”, *Güney Mimarlık*, S. 5, 2011, ss. 12 - 17.
- SAĞLAM, Serdar, “1923-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Kent ve Kentleşme Olgusu”, *Sosyoloji Konferansları*, S.53, 2016, ss. 257 - 274.
- SERT, Osman, “Yerel Siyaset Açısından Ankara’da Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)”, *Strategic Public Management Journal*, C.6, S.12, 2020, ss. 86-133.
- SERTER, Gencay, “1923-1960 Arası Süreçte Türkiye’de Cumhuriyet - Muhafazakârlık Geriliminin Mekânsal Yüzü”, *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, C.29, S.1, 2020, ss. 113 - 141.
- ŞAHİN, Savaş Zafer, “Türkiye’de Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısından Bugüne Mekânsal Planlama Mevzuatı ve Uygulamalarının Dönüşümü ve Etkileri”, *Memleket Siyaset Yönetim*, C.12, S.28, 2017, ss. 53-80.
- TANKUT, Gönül, “Cumhuriyet Döneminin İlk Toplu İmar Deneyimi: Ankara”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.14, S.4, 1981, ss. 113-119.
- TORUN ÇELİK, Esmâ, “Çok Partili Hayatın İlk Yıllarında Kocaeli’nde Siyasal Hayat (1945-1960)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 63, 2018, ss. 301-342.
- UYAR, Hakkı, “Türkiye’de ve Dünyada Yerel Yönetimler: Kısa Bir Tarihçe”, *Aydınlanma 1923*, C.8, S.51, 2004, ss. 31 - 38.
- YADA AKPINAR, İpek, “Bugün İçin Dün: Prost Planı”, *Mimarist*, 2008, s. 61-67.
- YILMAZ, Ensar, “Demokrat Parti ve Yerel Seçimler”, *Turan-Sam*, C.11, S.43, 2019, ss. 324-329.
- YÜCEL BATMAZ, Nazlı ve ERDEM, Çiğdem, “Türkiye’de 1950-1960 Döneminde Kentleşme Sürecini Siyasi İktidarın Yapısı ve Uygulamaları Açısından Yorumlamak”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, C.12, S.47, 2016, ss.201 - 213.

III. Tezler

ÇOLAK, Hikmet, *Demokrat Parti Dönemi'nde Yerel Seçimler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2013.

III. İnternet Kaynakları

BATUMAN, Bülent, "Cumhuriyet'in yüz yılında ideolojik bir aygıt olarak konut", Cumhuriyet: 100 Yıl 100 Yazı, *Gazete Duvar*, 2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/amp/cumhuriyetin-yuz-yilinda-ideolojik-bir-aygit-olarak-konut-haber-1638934>, (Erişim 23.09.2023).

ERDER, Sema, "İskân Politikaları ve Köylülükten 'Alaturka' Çıkış", Cumhuriyet: 100 Yıl 100 Yazı, *Gazete Duvar*, 2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/iskan-politikalari-ve-koylulukten-alaturka-cikis-haber-1629234> (Erişim tarihi 24.09.2023).

Extended Abstract

The main purpose of this article is to discuss the basic dynamics of urbanization policy processes and urban politics between 1945 and 1960 in Turkey. Many disciplines related to urban studies discuss and analyze this period in detail. The problems of today’s urbanization structure and the unique characteristics of current urban political experiences began to emerge in these years. The economic, political and social transformation, which caused a break with the modernization project of the Republic of Turkey with the transition to multi-party life, also affected local power relations to a certain extent and found its response on the urban politics.

In the first years of the Republic, the idea of creating modern cities determined the urbanization dynamic/logic. Rational planning constituted the basic logic of this process. However, during the Democrat Party (DP) period, with the increase in the population of cities, there was a harsh break from the modern planning logic and various regulations authorizing municipalities and the Ministry of Construction and Housing have been implemented. The most serious break in the planning processes of this period occurred with the shift of urbanization processes from Ankara which was given great importance to the Republic to Istanbul. Under the leadership of the Prime Minister Adnan Menderes, large-scale construction intervention were carried out in Istanbul and the construction sector gained serious momentum.

With the transformation of the urban planning logic, the housing conflict has also emerged as an important problem of the transition to multi-party life. Following the transition to multi-party life with pressure of increasing population, apartment buildings began to be seen especially in Istanbul and Ankara. In order to manage this process, the roles of municipalities, especially in Ankara, in housing construction were strengthened. Especially after 1950, apartment construction increased rapidly with the legal regulation dated 1954. However, in a way that may cause a break with modern urbanization process, squatter settlements (gecekondu) have become an important alternative to the housing problem, triggering irregular urbanization processes. In these years, the Republic’s railway-dominated transportation policy evolved into a highway-dominated transportation policy by facilitating migration from rural to urban areas and automobiles gained importance in urban transportation.

It is not possible to read/analyze the urbanization process that emerged during the transition from the early Republican period to multi-party life, independently from the social structure and local power relations of these years. In the early Republican period, since the majority of the population lived in rural areas, there were no serious developments in urban property ownership. In this period, urbanization took place largely in Ankara and the villagers did not find a place in modern urban life. State-led industrial enterprises established in Anatolian cities also played an important role in urbanization processes. However in the DP period, urban development increased significantly in Istanbul and, in line with the liberalization logic of the period, the use of private cars and the urban lifestyle became distinctive in Istanbul. However, the most serious rupture affecting the social structure and local power relations in this period is the condition of *gecekondu*. The new urban poor who migrated to urban areas due to changes in the rural structure had a different lifestyle from the established urban middle classes. Because the state did not have the means to produce adequate housing and to reduce the housing costs of the working classes in the city, it legitimized the *gecekondu*. With the development of trade and the construction industry gaining momentum, especially in Istanbul, these new urban poor dominated the majority of low-skill jobs and created significant economic value. Of course, the squatters had a tense relationship with the established urban middle classes and the state bureaucracy. Therefore, in order to sustain their presence in the city, *gecekondu* dwellers produced new spatial and political strategies, leading to the emergence of clientalist relations. Moreover, squatter settlements provided a culturally spacious backdrop for urban middle class dwellers, as they ensured the continuation of the village way of life.

In these years, despite the increasing acceleration in urbanization processes, the majority of the population continued to live in rural areas. DP which came to power with the support of the villagers made the villager population as an important subject of politics and the institutions that had the potential to influence the political consciousness of the villager population in the single-party years (*Halkevleri* and *Halkodaları*) were abolished. In these years, it is necessary to look at the role of local governments in order to understand urbanization processes and local power relations. In the early Republican period, local governments (municipalities) were seen as an important part of the modernization project and were placed under the serious tutelage of the center. However, the transition to multi-party rule, in conjunction with political and social transformations, brought demands for democratization at the local level to the agenda. Especially the urbanization processes after 1950 caused municipalities to confront basic urban problems, especially in the housing problem. However, municipalities have been inadequate in solving urbanization problems and the democratization efforts of municipalities have remained fruitless. Along with the transition to multi-party life, another process that has

significantly affected local power relations has emerged in the wake of local elections. The local elections, which followed the transition to multi-party life, have been seen as a response to national politics. As the first local elections since 1950 represented the success of the DP, the economic crisis that emerged in the mid-1950s and the increasing trends in authoritarianism led to the DP’s failure in the local elections. Although the effectiveness of local bureaucracy seems to have decreased over the years, the DP’s attempt to influence local scale has only resulted in a change in the actors of the local bureaucracies.